

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΣΙΝΑΪΤΗΣ Ο ΕΞ ΕΥΒΟΙΟΥ
ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Υ Π Ο
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Β. ΓΟΝΗ, δ. Θ.
Λέκτορας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν

Ἄ κατ' ἐξοχὴν ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς τῆς νήσου Εὐβοίας Χρυσόστομος Θέμελης, μητροπολίτης Μεσσηνίας, μεταξὺ τῶν πνευματικῶν μορφῶν, αἱ ὁποῖαι ἐσέμνυναν αὐτήν, ἀναφέρει καὶ τὸν ὄσιον Γεράσιμον τὸν Εὐβοέα. Ὁ λόγιος αὐτὸς ἱεράρχης ἔδωκε τὴν πρέπουσαν θέσιν εἰς τὸν Γεράσιμον τόσον εἰς τὴν Ὀρθοκρυπτικὴν καὶ Ἑθικὴν Ἐγκυκλοπαιδεῖαν, ὅσον καὶ εἰς τὴν Εὐβοϊκὴν Ἀγιολογίαν¹. Αἱ πληροφορίες ἕμως περὶ τοῦ Γερασίμου τούτου, τοῦλάχιστον εἰς τὴν ἑλληνικὴν βιβλιογραφίαν, ἂν ἀφαιρέση κανεὶς τὰς εἰδικὰς ἐργασίας τοῦ μητροπολίτου Μεσσηνίας, εἶναι μῆδαμναί², ἂν καὶ ὠρισμέναι πτυχαὶ τῆς ζωῆς του ἐμφανίζουσι ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον τόσον διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἡσυχαστικοῦ κινήματος τοῦ ΙΔ' αἰ., ὅσον καὶ διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ διαπίστωσις αὐτῆ, νομίζομεν, καθιστᾷ ἐπιτακτικὴν τὴν ἐκ νέου ἐρευνᾶν τῶν πηγῶν, ὥστε ἀφ' ἐνὸς μὲν ν' ἀποτιμηθῇ ἡ προσωπικότης καὶ τὸ ἔργον τοῦ Γερασίμου, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ δοθῇ ἀπάντησις εἰς τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀνακύπτουσι ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν πηγῶν.

Πληροφορίας περὶ τοῦ Γερασίμου μᾶς παρέχουσι δύο πατριάρχαι τοῦ ΙΔ' αἰ., οἱ Κάλλιστος Α' (1350-1353 καὶ 1355-1363/1364)³ καὶ Φιλόθεος ὁ Κόκκινος (1353-1354 καὶ 1364-1376)⁴, καὶ συγκεκριμένως ὁ μὲν πρῶτος εἰς τὸν Βίον τοῦ ὁσίου Γρηγορίου τοῦ Σιναΐτου⁵, ὁ δὲ δευτέρος εἰς τὸν Βίον

1. Χρυσόστομου Θέμελης, Ἐκκλησιαστικὰ εὐβοϊκὰ σεμνάματα ἐν οἷς ὁ ἀοιδίμος Πενταπόλεως Νεκτάριος, Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν 3 (1954) 46. Τοῦ αὐτοῦ, Εὐβοϊκὴ μοναστηριολογία, Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν 12 (1965) 101. Τοῦ αὐτοῦ, Γεράσιμος ὄσιος ὁ Εὐβοεύς, ΘΗΕ 4(1964) 323-324. Τοῦ αὐτοῦ, Εὐβοϊκὴ ἀγιολογία, Θεολογία 63(1982) 379-382.

2. Ν. Α. Βεεs (Βέη), Ein Buchgeschenk an das Madonna-Katakryomeni-Kloster, Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher 15 (1938) 191-194. Δ. Β. Γόνη, Τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ οἰκουμ. πατρ. Καλλίστου Α', Ἀθῆναι 1980, σσ. 60-61.

3. Περὶ αὐτοῦ βλ. Η.-Γ. Βεc k, Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich, München 1959, σσ. 774-775. Δ. Β. Γόνη, ἔνθ' ἄνωτ., σσ. 22-23.

4. Περὶ αὐτοῦ βλ. Η.-Γ. Βεc k, ἔνθ' ἄνωτ., σσ. 723-727.

5. Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Σιναΐτου συγγρα-

τοῦ ἁγίου Ἰσιδώρου⁶. Αἱ πληροφορίες αὐταὶ ἔχουν ἰδιαίτεραν βαρύτητα, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἀμφοτέροι οἱ ὡς ἄνω συγγραφεῖς ὑπῆρξαν ὁμοιδεάται τοῦ Γερασίμου, ἡσυχασταί, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι οἱ Κάλλιστος καὶ Γεράσιμος εἶχον τὸν αὐτὸν διδάσκαλον, τὸν Γρηγόριον Σιναίτην. Πρέπει νὰ τονισθῇ ἰδιαζόντως ὅτι ὁ Κάλλιστος ἤντησε τὰς πληροφορίες ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Γεράσιμον⁷. Ἐκ τῶν ξένων ἐρευνητῶν μὲ τὸν ἡμέτερον Γεράσιμον παρεμπιπτόντως ἠσχολήθησαν καὶ οἱ I. Sokolon⁸, P. A. Syrku⁹, ἀλλ' εἰδικώτερον οἱ συντάκται τοῦ Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit¹⁰.

1. Γέννησις - Παιδεία.

Ὁ Γεράσιμος, κατὰ τὸν Κάλλιστον, ἐγεννήθη εἰς τὴν νῆσον Εὐριπον, Εὐβοίαν, ἐκ πλουσίων καὶ εὐγενῶν γονέων¹¹. Κατὰ τὸν Φιλόθεον ὁ Γεράσιμος

φεις παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Καλλίστου, ἔκδ. I. P o - m j a l o v s k i j, Zitie ize vo svjatyh otca nasego Grigorija Sinaita po rukopisi Moskovskoj Sinodal'noj biblioteki izdal..., Sanktpeterburg 1894 [Zapiski Istoriko-filologiceskago Fakul'teta Imperatorskago S.-Peterburgskago Universiteta 35]. Περὶ τοῦ Γερασίμου βλ. σσ. 5²⁰⁻²⁶, 7-9, 15-16. Μεσαιωνοβουλγαρική μετάφρασις τοῦ βίου αὐτοῦ ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ P. A. S y r k u, Zitie Grigorija Sinaita sostavlennoe konstantinopol'skim patriarhom Kallistom. Tekst slavjanskago perevoda Zitija po rukopisi XVI veka i istoriko-arheologiceskoe vvedenie. Posmertnyj trud..., S. - Peterburg 1909 [Pamjatniki drevnej pis'mennosti i iskusstva 272]. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι μεταφράσεις καὶ διασκευαὶ τοῦ βίου (σλαβική Παΐσιου Βελιτσκόφσκι, ρουμανική ἱερομονάχου Μελετίου, νεοελληνικαὶ Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου καὶ Β. Ματθαίου, ρωσικαὶ τοῦ Αἰονσκιῆς paterik καὶ τοῦ Sokolon, σερβική Ἰουστίνου Πορονιῆ). Περὶ τοῦ βίου τοῦ ὁσίου Γρηγορίου βλ. Δ. Β. Γ ὄ ν η, ἔνθ' ἄνωτ., σσ. 29-68.

6. Φιλοθέου Κωνσταντινουπόλεως, Βίος καὶ πολιτεία καὶ ἐγκώμιον τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰσιδώρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἔκδ. A. P a p a d o p u l o s - K e r a m e v s, Zitija dvuh vselenskih patriarhov XIV v., svn. Afanasija I i Isidora I, S.-Peterburg 1905, σσ. 52-149 [Zapiski Istoriko-filologiceskago Fakul'teta Imperatorskago S.-Peterburgskago Universiteta 76]. Περὶ τοῦ Γερασίμου βλ. τὰς σσ. 70-77.

7. Κ α λ λ ῖ σ τ ο υ, Βίος Γρηγορίου 4, σ. 5²¹⁻²⁵: «καὶ ἄπερ ἀκριβῶς ἐδιδάχθην τε καὶ μεμάθηκα παρὰ τοῦ γνησιωτάτου τῶν φοιτητῶν ἐκεῖνον καὶ διαφερόντως ὅσον ἐξῆν στεργόμενον, τοῦ κατ' ἔχρος ἐκεῖνῳ ἀκολουθήσαντος καὶ ὡς ἐκμαγεῖον τῶν ἀρετῶν γενομένου, φημί δὲ τοῦ ἁγίου πατρὸς Γερασίμου».

8. I. S o k o l o n, Zitie ize vo svjatyh otca nasego Grigorija Sinaita. S greceskago (po izdannomu spisku XVI veka) perevel, predisloviem i primecanijami snabdil..., Moskva 1904, σσ. 89-92.

9. P. A. S y r k u, Zitie..., σσ. XXI-XXVII. Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἐκδόσεως τῆς μεσαιωνοβουλγαρικῆς μετάφρασεως τοῦ ὁσίου Γρηγορίου τοῦ Σιναίτου οὗτος ἀφιέρωσεν ἀρκετὰς σελίδας εἰς τοὺς 12 μαθητὰς τοῦ Γρηγορίου, μεταξύ τῶν ὁποίων περιόπτου θέσει κατεῖχεν ὁ Γεράσιμος.

10. PLP, No 3756.

11. Κ α λ λ ῖ σ τ ο ῦ, Βίος Γρηγορίου 5, σ. 7⁶⁻⁷: «προσλαμβάνει τὸν σεβάσιμον

κατήγετο ἐξ Ἀθηνῶν¹². Ἐννοεῖται ὅτι ἐνταῦθα πρέπει νὰ προτιμηθῆ ἡ πληροφορία τοῦ Καλλίστου, διότι, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, οὗτος εἶχεν ὡς πηγὴν τὸν Γεράσιμον. Οἱ γονεῖς τοῦ Γερασίμου ἀνήκον εἰς τὴν δυτικὴν οἰκογένειαν τοῦ ρηγῶς Φάτζου¹³. Τοῦτο βεβαίως δὲν σημαίνει ὅτι ἀμφότεροι οἱ γονεῖς αὐτοῦ ἦσαν δυτικῆς καταγωγῆς¹⁴, διότι ἄλλως δὲν δικαιολογεῖται ἡ ὀρθόδοξος πίστις τοῦ Γερασίμου. Ὁπωσδήποτε τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἐκκληρονόμησεν ἐκ τῶν γονέων του. Ἐὰν ὁ Γεράσιμος ἦτο κατ' ἀρχὰς ρωμαιοκαθολικὸς καὶ μετὰ ταῦτα προσεχώρει εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν, τὸ γεγονὸς δὲν θὰ ἀπεσιωπᾶτο ὑπὸ τοῦ Καλλίστου. Κατὰ τὸν Συρκὺ ὁ Γεράσιμος, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἦτο Καταλανός¹⁵. Τὴν ξενικὴν καταγωγὴν τοῦ Γερασίμου δεικνύουν, κατ' αὐτόν, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ὄνομα Φάτζος, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ γεγονὸς ὅτι οὗτος ὑπεχρεώθη νὰ ἀσχοληθῆ ἐπισταμένως μὲ τὴν ἐκμάθησιν ὄχι μόνον τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ τῆς τοπικῆς εὐβοϊκῆς διαλέκτου. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἐλληνικὴ δὲν ἦτο μητρικὴ γλῶσσα τοῦ Γερασίμου¹⁶. Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ ἀποκλεισθῆ ἡ καταλανικὴ καταγωγὴ τοῦ Γερασίμου. Οἱ Καταλανοὶ ἐμφανίζονται εἰς τὴν Σπερεάν Ἑλλάδα τὸ 1310 καὶ μετὰ τὴν νικηφόρον μάχην τοῦ βοιωτικοῦ Κηφισοῦ, τὴν 15ην Μαρτίου 1311, ἰδρύνουν τὸ Καταλανικὸν δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν¹⁷. Ὁ Γεράσιμος ἦτο φραγκικῆς (γαλλικῆς) καταγωγῆς. Καὶ ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Συρκὺ περὶ τῆς μητρικῆς γλώσσης τοῦ Γερασίμου εἶναι ὑπερβολικὸς, διότι εἰς τὸ κείμενον ἀπλῶς ἀναφέρεται ὅτι οὗτος περιώδευσεν ἱεραποστολικῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα «ὄμοι μὲν ὡς ἐκεῖθεν ὀρμώμενος, ...ὄμοι δὲ καὶ ὡς τὴν ἐκείνων γλῶσσάν τε καὶ διάλεκτον εἰς ἄκρον δεδιδασκόμενος»¹⁸. Τὸ χωρίον ὅμως ἀναφέρεται εἰς ἓν τῶν ἀντικειμένων τῆς παιδείας αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ ἐδιδάσκετο ἀκόμη καὶ ἂν ἦτο Ἑλληνας¹⁹.

ἐκεῖνον Γεράσιμον, ὠρμημένον μὲν ἐξ Εὐρίπου τῆς νήσου». Πρβλ. καὶ σσ. 15-16, ὅπου πολλάκις ἐπαναλαμβάνεται ὁ τόπος καταγωγῆς τοῦ Γερασίμου.

12. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 15, σ. 71²⁻³: «Γερασίμου τούτου φημὶ τοῦ πάλαι μὲν Ἀθηνῶν ὠρμημένου».

13. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 5, σ. 77⁻⁸: «γένος δὲ προσήκοντα ρηγὶ ἐκείνω τῷ Φάτζω».

14. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀπίθανον, διότι οἱ μικτοὶ γάμοι Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ Ὀρθόδοξων ἦσαν συνήθεις. Ἀναφέρομεν ἐνδεικτικῶς τὸν γάμον τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Γουλιέλμου ντὲ λὰ Ρὸς μετὰ τῆς ἐλληνίδος Ἐλένης, κόρης τοῦ δουκὸς τῶν Νέων Πατρῶν (W. Miller, Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας στὴν Ἑλλάδα (1204-1566) [Μτφρ. Ἀ. Φουριώτη], Ἀθήνα 1960, σ. 219).

15. P. A. Syrk u, Zitie..., σ. XXI.

16. P. A. Syrk u, Zitie..., σ. XXI.

17. G. Ostrogorsky, Geschichte des byzantinischen Staates, München 1963³, σσ. 408-409.

18. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου, σ. 15²²⁻²⁹.

19. Περὶ τῶν μαθημάτων, τὰ ὅποια ἐδιδάσκοντο εἰς τὰ σχολεῖα τῆς ἐγκυκλίου παι-

Ὁ Syrku προσεπάθησε νὰ προσδιορίσῃ καὶ τὸ οἰκογενειακὸν δένδρον, ἐκ τοῦ ὁποίου προῆλθεν ὁ Γεράσιμος. Κατ' αὐτὸν τὸ ὄνομα Φάτζος εἶναι ὑποκοριστικὸν τοῦ Βονιφάτιος καὶ προέρχεται ἐκ τοῦ δευτέρου μέρους αὐτοῦ (Φάτζιος-Φάτζος), δεδομένου ὅτι τὸ ὄνομα αὐτὸ ἀπαντᾷ εἰς ποιητικὰ κείμενα τοῦ μεσαίωνος ὑπὸ τὴν μορφήν «Μπονιφάτζιος» καὶ «Μπονιφάτζος»²⁰. Ὁ

δεύσεως, βλ. Φ. Κ ο υ κ ο υ λ έ , Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, τ. ΑΙ, ἐν Ἀθήναις 1948, σσ. 108-137. Ὑπὸ τὸν ὄρον «ἐλληνικὴ γλῶσσα καὶ διάλεκτος» πρέπει νὰ ἐνοησώμεν τὸ μάθημα τῆς γραμματικῆς.

20. Πρβλ. τὰ κατωτέρω κείμενα, τὰ ὁποῖα ἐλήφθησαν ἀπὸ «Τὸ χρονικὸν τοῦ Μορέως» (The Chronicle of Morea, ἐκδ. John Schmitt, London 1904). Παραθέτομεν τὰς παραλλαγὰς τῶν χειρογράφων τῆς Κοπεγχάγης (H) καὶ τῶν Παρισίων (P) ὡς καὶ διαφορετικὰς γραφὰς τοῦ κριτικῆς ὑπομνήματος:

Στ. 208 εἶπαν κ' ἐσυμβούλεψασιν νὰ ποιήσουν τὸν Μπονιφάτιον (H)

» εἶπαν καὶ ἐσυβούλεψαν νὰ γένη ὁ Μπονοφάτιος (P)

225 ὀλόρθα ἀπήλθασιν ἐκεῖ ὅπου ἦτον ὁ Μποναφάτσος (H)

» ὀρθὰ ἀπήλθασιν ἐκεῖ ὅπου ἦτο ὁ Μπονιφάτιος (P)

κριτικὸν ὑπόμνημα: ἀπήλθανε ἐκεῖ ὁποῦτον ὁ μπονιφάτζιος

381 τὸν Μπονιφάτσον, σὲ λαλῶ, ἐκεῖνον τὸν μαρκέσην (H)

» τὸν Μπονοφάτιον, σὲ λαλῶ, ἐκεῖνον τὸν μαρκέσην (P)

κριτικὸν ὑπόμνημα: μπονηφάτζιο-μαρκέζη.

403 κὶ ὁ Μπονιφάτσος τοῦ Μουφαρά, ἐκεῖνος ὁ μαρκέσης (H)

» κὶ ὁ μαρκέσης ντὲ Μουφαράτ, αὐτὸς ὁ Μπονιφάτζιος (P)

κριτικὸν ὑπόμνημα: μπονηφάτζιος-μονφερά

419 τὸν Μπονιφάτιον πρότερον τὸν Μουφαρά μαρκέση (H)

» τοῦ Μπονοφάτιου πρότερον ντὲ Μουφαρά μαρκέση (P)

1016 τὸν Μπονιφάτσον, σὲ λαλῶ, ἐκεῖνον τὸν μαρκέσην (H)

» τὸν Μποναφάτιον, σὲ λαλῶ, ἐκεῖνον τὸν μαρκέζη (P)

κριτικὸν ὑπόμνημα: τὸν πονηφάτζιο-μαρκέζη

1051 Κὶ ὡς ἔμαθεν πληροφορίαν τὸ ποῦ ἦτο ὁ Μπονοφάτιος (H)

» Κὶ ὡς ἔμαθεν πληροφορίαν ποῦ ἦτον ὁ Μπονοφάτιος (P)

κριτικὸν ὑπόμνημα: τὸ om. — μπονιφάτζιος

1070 Οἱ δὲ Λουμπάρδοι ὡς εἶδασιν μετὰ τὸν Μπονοφάτιον (H)

» Οἱ δὲ Λουμπάρδοι ὡς εἶδασιν μετὰ τὸν Μποναφάτιον (P)

κριτικὸν ὑπόμνημα: μετὰ τοῦ μπονηφάτζιου

1512 εὐρέθηκεν εἰς τὴν Βλαχίαν αὐτὸς ὁ Μπονιφάτσος (H)

» εὐρέθηκεν εἰς τὴν Βλαχίαν αὐτὸς ὁ Μπονοφάτιος (P)

1547 ἐκεῖνον τοῦ Σαλονικίου, τὸν μισὲρ Μπονιφάτσον (H)

» ἐκεῖνον τοῦ Σαλονικίου, τὸν μισὲρ Μπονοφάτιον (P)

3180 τὸ πῶς ἦλθεν στὴν Κόρινθον ἐκεῖνος ὁ Μπονιφάτσος (H)

» τὸ πῶς ἦλθεν στὴν Κόρινθο αὐτὸς ὁ Μπονοφάτιος (P)

Ὁ S y r k u, διὰ νὰ στηρίξῃ τὴν ἄποψίν του, παραπέμπει εἰς χωρῖα τοῦ αὐτοῦ κειμένου (1016, 1070, 1512, 1547), ἀλλὰ χρησιμοποιοῖ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Buchon (Recherches historiques sur la principauté française de Morée et ses hautes baronnies, τ. 2, Paris 1845, σσ. 38, 40, 58, 59), ἣ ὁποῖα ἐμφανίζει διαφορετικὰς γραφὰς τοῦ ὀνόματος Βονιφάτιος (Zitie..., σ. XXIV, σημ.). Ἡ ἄποψις τοῦ Syrku ἐνισχύεται ἔτι περαιτέρω ἐκ

ρῆξ Φάτζος, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Καλλίστου καὶ εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ ὁποίου ἀνῆκε καὶ ὁ Γεράσιμος, ἦτο ὁ Βονιφάτιος ντάλλε Κάρτσερι ντὰ Βερόνα²¹. Τὴν αὐτὴν ἀποψιν ἐπαναλαμβάνουν καὶ οἱ συντάκται τοῦ P L P²². Ὁ Βονιφάτιος, υἱὸς τοῦ Φραντζέσκου τοῦ «γέροντος» (1257-1304) καὶ σύζυγος τῆς Ἀγνῆς ντὲ Σικόν (Agnese de Cicon), κληρονόμου τῆς Καρύστου, διετέλεσε βαρῶνος Γαρδικίου καὶ Αἰγίνης (1294), βαρῶνος τῆς Καρύστου (1296) καὶ βάλιος τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν (1308-1309). Ἀπέθανε τὸ 1317²³. Ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ Συγκου εἶναι ἀρκούντως πειστικὴ καί, ἀν γίνῃ ἀποδεκτὴ, δύναται νὰ γεφυρώσῃ καὶ τὴν διαφορὰν, ἣ ὁποία ὑφίσταται μεταξὺ Καλλίστου καὶ Φιλοθέου ὡς πρὸς τὸν τόπον καταγωγῆς τοῦ Γερασίμου, διότι ὁ Βονιφάτιος οὗτος διετέλεσεν ἀρχῶν καὶ εἰς τὴν Εὐβοίαν καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ κατὰ συνέπειαν ὁ Φιλόθεος ἠδύνατο νὰ ὀμιλήσῃ περὶ ἀθηναϊκῆς καταγωγῆς τοῦ Γερασίμου. Διὰ τοῦτο δεχόμεθα μὲν ὅτι ὁ Γεράσιμος κατήγετο ἐκ τοῦ γένους τοῦ Βονιφατίου, ἀλλ' ἀδυνατοῦμεν νὰ προσδιορίσωμεν ἀκριβέστερον τοὺς γονεῖς αὐτοῦ.

Εἶναι ἀδύνατον σήμερον νὰ ὀμιλῶμεν περὶ τοῦ ἀκριβοῦς χρόνου γεννήσεως τοῦ Γερασίμου. Κατὰ τὸν μητροπολίτην Μεσσηνίας Χρυσόστομον, οὗτος «φαίνεται ὅτι ἐγεννήθη κατὰ τὸ τέλος τῆς ΙΙ' ἑκατονταετηρίδος»²⁴. Κατὰ τὸν Συγκου οὗτος, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐγεννήθη εἰς τὴν Κάρυστον περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΙ' ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰ.²⁵. Ὁ χρόνος γεννήσεως, τὸν ὁποῖον προτείνουν οἱ ὡς ἄνω ἐρευνηταί, δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀποδεκτός, διότι

τοῦ γεγονότος, ὅτι εἰς τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα τῶν στίχων 1051 καὶ 1070 ὑπάρχουν αἱ γραφαὶ μωνιφάτζος καὶ μόνιφάτζου ἀντιστοίχως, αἱ ὁποῖαι φέρουν δύο τόνους. Ἡ ὑπαρξὶς τῶν δύο τόνων δεικνύει, ὅτι διὰ τινὰς ἢ λέξις Μπονιφάτζιος δὲν ἦτο μία, ἀλλὰ δύο τοιαῦται (Μπόνι ἢ Μπονί καὶ Φάτζιος).

21. P. A. S y r k u, Zitie..., σσ. XXI-XXV. Ἰδιαιτέρως βλ. τὰς σημειώσεις τῶν ὡς ἄνω σελίδων, ὅπου κυρίως παρατίθεται ἡ βιβλιογραφία καὶ ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ ἐρευνητοῦ.

22. P L P, No 3756.

23. Περὶ τῆς ἀναδείξεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ντὲ λά Ρός, δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ τὸ 1294 βλ. W. M i l l e r, ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 243-244. Περὶ τὸν ἀρχόντων τῆς Εὐβοίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Φραγκοκρατίας βλ. τὴν ἀξιόλογον μελέτην τοῦ Γ. Ι. Φ ο υ σ ἄ ρ α, Οἱ δυνάστες τῆς Εὐβοίας στὰ χρόνια τῆς Φραγκοκρατίας, Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν 9 (1962) 130-151. Περὶ τοῦ Βονιφατίου γίνεται λόγος ἰδιαιτέρως εἰς τὴν σ. 136 τῆς αὐτῆς μελέτης. Γενεαλογικὸν πῖνακα τῶν ἀνωτέρω βλ. ἐν C h. H o p f, Chroniques gréco-romanes inédites ou peu connues, publiées avec notes et tables généalogiques, Berlin 1873, σ. 479.

24. Χ ρ υ σ ο σ τ ὀ μ ο υ Θ ἑ μ ε λ η, Εὐβοϊκὴ ἀγιολογία, Θεολογία 53 (1982) 381.

25. P. A. S y r k u, Zitie..., σ. XXV. Οὗτος καταλήγει εἰς τὰ συμπεράσματα αὐτὰ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ὄσων ἐλέχθησαν ἀνωτέρω περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Γερασίμου. Διὰ τοῦτο, μετ' ἐπιφυλάξεων, ἀποκλείει τὴν Χαλκίδα ὡς πατρίδα τοῦ Γερασίμου.

έρχεται εἰς σύγκρουσιν μὲ τὰς πηγὰς τοῦ ΙΔ' αἰ. Κατὰ τὸν Βίον τοῦ Ἰσιδώρου ὁ Γεράσιμος ἀπέθανεν ἔτη τινὰ πρὸ τῆς πρώτης φυγῆς τοῦ Γρηγορίου Σιναΐτου ἀπὸ τὸ "Ἁγιον Ὄρος"²⁶. Γνωρίζομεν ὅτι ἡ φυγὴ αὕτη συνέβη κατὰ τὰ τελευταῖα 3 ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀνδρονίκου Β' (1282-1328)²⁷. Κατὰ συνέπειαν ὁ Γεράσιμος ἀπεβίωσε περὶ τὸ ἔτος 1320. Δεδομένου ὅτι οὗτος ἦτο σχεδὸν ὁμῆλιξ τοῦ Γρηγορίου Σιναΐτου, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη περὶ τὸ 1255, καὶ χαρακτηρίζεται «σεβάσμιος»²⁸ καὶ ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς ομάδος μοναχῶν εἰς Θεσσαλονίκην²⁹, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι δὲν ἀπέθανεν εἰς νεαρὰν ἡλικίαν. Κατόπιν ὄσων ἐλέχθησαν, ἡ γέννησις αὐτοῦ τοποθετεῖται περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΓ' αἰ.

Ὁ Γεράσιμος, τοῦ ὁποῖου ἀγνοοῦμεν τὸ κατὰ κόσμον ὄνομα, ἔτυχεν ἐπιμελοῦς μορφώσεως. Μεταξὺ ἄλλων οὗτος ἐδιδάχθη «εἰς ἄκρον» τὴν «γλῶσσάν τε καὶ διάλεκτον» τῶν Ἑλλήνων³⁰. Τὸ μέλλον αὐτοῦ διεγράφετο ἐλπιδοφόρον, διότι διέθετε πλοῦτον καὶ ἡδύνατο ν' ἀποκτήσῃ καὶ δόξαν. Παρὰ ταῦτα οὗτος περιεφρόνησε τὰ πάντα καὶ ἀνεχώρησε διὰ τὸ ὄρος Σινᾶ³¹.

2. Μαθητῆς Γρηγορίου τοῦ Σιναΐτου.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ὁ Γεράσιμος ἀφίχθη εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης τοῦ ὄρους Σινᾶ. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐφθασεν εἰς τὸ θεοβάδιστον ὄρος καὶ κάποιος λαϊκὸς ἐκ Κλαζομενῶν, ὀνομαζόμενος Γρηγόριος, ὁ ὁποῖος ἕνεκα τῆς παραμονῆς του εἰς τὸ ὄρος αὐτὸ ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν Σιναΐτης. Ὁλίγον ἀργότερον ὁ Γρηγόριος Σιναΐτης θὰ ἀναδειχθῆ μία ἐκ τῶν ἡγετικῶν μορφῶν τοῦ ἀναγεννητικοῦ κινήματος τοῦ Ἑσυχασμοῦ καὶ θὰ εἰσαγάγῃ τὸν σιναΐτικὸν ἡσυχασμὸν ὄχι μόνον εἰς τὸ Βυζάντιον ("Ἁγιον Ὄρος, Κων/πολις), ἀλλὰ καὶ εἰς γειτονικὰς ὀρθοδόξους χώρας (Παρόρια)³². Ὁ Γεράσιμος, ὅτε ἐγνώρισε τὸ «ὑπερβάλλον» τῆς ἀρετῆς

26. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 21-23, σσ. 76 ἐξ.

27. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 15, σσ. 33 ἐξ. Περὶ τοῦ χρόνου θανάτου τοῦ Γερασίμου βλ. κατωτέρω, σσ. 1138-1139.

28. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 5, σ. 7^ο.

29. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου, σσ. 70 ἐξ. Πρβλ. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 9, σσ. 15-16.

30. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 9, σ. 15²²⁻²⁹.

31. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 5, σ. 7⁸⁻¹².

32. Περὶ τοῦ Γρηγορίου Σιναΐτου, ἐκτὸς τοῦ Βίου αὐτοῦ, βλ. J. Darrouzès, Grégoire le Sinaïte, Dictionnaire de spiritualité 6 (1967) 1011-1014. PLP, No 4601. D. Balfour, Saint Gregory the Sinaïte, Θεολογία 52 (1981) 631-681, 53 (1982) 30-62, 417-429, 697-710 (συνεχίζεται), εἰς τὰ ὅποια ὑπάρχει πλουσία περὶ αὐτοῦ βιβλιογραφία.

πνευματικούς αγώνες τῶν δύο αὐτῶν ἀκαμάτων ἀναζητητῶν τῆς μοναχικῆς ἡσυχίας.

Ὁ ἐπόμενος σταθμὸς τοῦ Γρηγορίου Σιναΐτου ἦτο τὸ "Ἅγιον Ὄρος"³⁹. Δυστυχῶς ἡ πηγὴ, ἐκ τῆς ὁποίας ἀντλοῦμεν τὰς πληροφορίες, δὲν ἀναφέρει σαφῶς, ἀν ὁ Γεράσιμος ἔφθασε μετὰ τοῦ διδασκάλου του εἰς τὸ "Ἅγιον Ὄρος ἢ ἀπεβιβάσθη εἰς λιμένα τῆς ἡπειρωτικῆς ἢ νησιωτικῆς Ἑλλάδος. Πιθανώτατα συνέβη τὸ δεύτερον. Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τῶν κατωτέρω διαπιστώσεων: α) Ὁ Γεράσιμος ἔδρασεν ἱεραποστολικῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκειτο καὶ ἡ ἰδιαιτέρα του πατρίς⁴⁰. β) Οὗτος ἐδημιούργησε κύκλον μαθητῶν-μοναχῶν εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου διετῆρει καὶ φροντιστήριον (=μονήν)⁴¹. γ) Ἐνῶ κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ ταξιδίου τῶν δύο μοναχῶν, διδασκάλου καὶ μαθητοῦ, Γρηγορίου καὶ Γερασίμου, ἀπὸ τοῦ ὄρους Σινᾶ μέχρι τῆς Κρήτης γίνεται χρῆσις πληθυντικοῦ (καταλαβόντες, περιελθόντες, προσκυνήσαντες, ἐποιήσαντο, προσεκαρτέρησαν, ζητήσαντες, διερευνησάμενοι, εἶδον, ἐποιήσαντο), μετὰ ταῦτα ἡ διήγησις συνεχίζεται εἰς γ' ἐνικὸν πρόσωπον⁴². Οὕτω δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωσις ὅτι ὁ Γρηγόριος ἀφίχθη μόνος εἰς τὸ "Ἅγιον Ὄρος: «Ὡς οὖν ἀκοῆ ἔλαβε ταῦτα παρὰ τοῦ θεοῦ ἐκείνου ἀνδρός, εὐθέως διαναστὰς καὶ εἰς πλοῖον ἐμβάς, τὸ ὄρος τοῦ Ἄθω καταλαμβάνει...»⁴³. δ) Εἰς τὸν βίον τοῦ Γρηγορίου γίνεται σαφές ὅτι, ὅτε ὁ Κάλλιστος εὐρίσκειτο εἰς τὴν σκῆτην τοῦ Μαγουλά, ὁ Γεράσιμος ἀπουσίαζεν ἐξ Ἁγίου Ὄρους. Δὲν νομίζομεν ὅτι οἱ γενικοὶ καὶ ἀόριστοι λόγοι τοῦ Καλλίστου («ἴστε γὰρ πάντως ὑμεῖς οἱ τοῦ πνεύματος, ὅπως μετὰ πλείονος τῆς ἐνδιαθέτου στοργῆς καὶ ἀγάπης τά τε πρῶτα τῶν πνευματικῶν τέκνων καὶ τὰ ὕστερογενῆ ὡς ποθεινότατα τρέφεται») ⁴⁴, ὑπὸ τοὺς ὁποίους δυνάμεθα νὰ ὑπονοήσωμεν τοὺς Γεράσιμον καὶ Κάλλιστον, τὸν πρῶτον καὶ τὸν ὕστερον τῶν μαθητῶν τοῦ Γρηγορίου, εἶναι δυνατὸν νὰ στηρίξουν τὴν ἀντίθετον ἄποψιν. ε) Ὁ Φιλόθεος οὐδὲν μνημονεύει περὶ μεταβάσεως τοῦ Γερασίμου εἰς τὸ "Ἅγιον Ὄρος μετὰ τοῦ Γρηγορίου. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ὁμιλεῖ σαφῶς περὶ προσφάτου καθόδου αὐτοῦ ἐκ τοῦ ὄρους Σινᾶ καὶ παραμονῆς αὐτοῦ εἰς Θεσσαλονίκην⁴⁵.

39. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 6, σ. 10⁴⁻⁶.

40. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 9, σ. 15¹⁷⁻²⁹.

41. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου, σσ. 70 ἐξ. Πρβλ. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 9, σσ. 15²⁹⁻¹⁶.

42. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 5, σσ. 7-8.

43. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 6, σ. 10⁴⁻⁶.

44. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 8, σ. 12¹⁰⁻¹².

45. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 15-16, σ. 71: «Γερασίμου τούτου φημι τοῦ πάλαι μὲν Ἀθηνῶν ὠρμημένου, παρὰ δὲ τῷ θαυμαστῷ Γρηγορίῳ τοῦ Σιναίου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ λαμπρότητος καὶ θεοφανείας ἄρτι κατιόντι τότε... Τούτῳ τοιγαροῦν ἐν τοῖς κατὰ Θεσσαλονίκην φροντιστήρισις ἰδιάζοντι συνάμα καὶ τισιν ὁμοτρόποις...».

Σημειωτέον ὅτι καὶ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο δὲν ὑπάρχει ὁμοφωνία καὶ μεταξὺ τῶν ἐρευνητῶν. Ὁ Syrku δέχεται ὅτι ὁ Γεράσιμος συνώδευσε τὸν διδάσκαλόν του Γρηγόριον μέχρι τοῦ Ἁγίου Ὀρους, ὅπου καὶ παρέμεινε ἐπὶ χρονικόν τι διάστημα, καὶ «πιθανώτατα μετὰ τὴν ἔξοδον Γρηγορίου τοῦ Σιναΐτου ἐκ τοῦ Ἄθωνος» κατέφυγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ τὴν Εὐβοίαν⁴⁶. Ὁ μητροπολίτης Μεσσηνίας Χρυσόστομος, στηριζόμενος εἰς διασκευὴν τοῦ Βίου τοῦ ὁσίου Γρηγορίου τοῦ Σιναΐτου, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι «ἡ ἀναγραφή ὅμως εἰς τὸν Βίον ὅτι ὁ ὁσιος Γεράσιμος, μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ὁσίου Γρηγορίου, ἔγινεν εἰς τοὺς ἄλλους παράδειγμα ὄλων τῶν ἀρετῶν», σημαίνει ὅτι ὁ μαθητὴς Γεράσιμος δὲν ἀπεχωρίσθη τοῦ διδασκάλου του καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ βίου αὐτοῦ, γενόμενος ἐν συνεχείᾳ διάδοχος καὶ συνεχιστὴς τοῦ ἔργου του»⁴⁷. Ἐννοεῖται ὅτι αἱ ἀπόψεις αὗται δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουσι δεκταὶ καὶ διὰ τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ Γεράσιμος ἐκοιμήθη πρὶν ἢ ὁ Γρηγόριος ἐγκαταλείψῃ τὸ Ἅγιον Ὄρος⁴⁸. Κατὰ τοὺς συντάκτας τοῦ PLP, «καθ' ὃν χρόνον ὁ Γρηγόριος ἐχρονοτρίβει εἰς τὸν Ἄθωνα, ὁ Γεράσιμος ἐπανέκαμψεν εἰς τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος»⁴⁹. Καὶ ἡ ἄποψις αὕτη δὲν εὐρίσκει ἐρείσματα ἐπὶ τῶν πηγῶν.

3. Ἱεραποστολικὴ περιοδεία εἰς Ἑλλάδα.

Ἐξ ὧν ἐλέχθησαν ἀνωτέρω, νομίζομεν, καθίσταται σαφὲς ὅτι ὁ Γεράσιμος καθ' ὁδὸν πρὸς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐγκατέλειψε τὸν διδάσκαλόν του καὶ μετέβη εἰς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα, πιθανώτατα εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα Εὐβοίαν. Τοῦτο συνέβη κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ΙΔ' αἰ. Ἦδη οὗτος ἦτο ὄριμος ν' ἀναλάβῃ ἔργον ἱεραποστολικὸν μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος, οἱ ὅποιοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐστέναζον ὑπὸ τὸ πέλημα τῶν δυτικῶν κατακτητῶν⁵⁰. Ὁ πρῶην εὐπατρίδης τῆς οἰκογενείας τῶν Φάτζων ἐπέστρεψε πλέον ὡς μοναχὸς Γεράσιμος Σιναΐτης. Ἡ ἐπωνυμία αὕτη, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἕνεκα τῆς διαμονῆς του εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σινᾶ, συνώδευσε τὸν Γερά-

46. P. A. Syrku, Zitie..., σσ. XXVI-XXVII. Πρβλ. καὶ V. S. Kiselkov, Grigorij Sinait predstavitel na misticizma v Vizantiija prez XIV vek, Sofija 1928, σ. 6.

47. Χρυσόστομου Θέμελη. Εὐβοϊκὴ ἀριολογία, Θεολογία 53 (1982) 381.

48. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου, σσ. 76 ἐξ.

49. PLP, No 3756.

50. Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως εἰς τὴν λατινοκρατούμενην Ἑλλάδα βλ.: Γ. Ι. Κονιδάρη, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, τ. 2, ἐν Ἀθήναις 1970², σσ. 135 ἐξ. W. Miller, ἐνθ' ἀνωτ., passim (Ἐκκλησια, Ἑλληνικὴ-Λατινικὴ, κατὰ τὸν πίνακα ὀνομάτων καὶ λέξεων). Ν. Γ. Ζαχαροπούλου, Ἡ Ἐκκλησία στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴ Φραγκοκρατία, Θεσσαλονίκη 1981.

σιμον καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἐπιγείου βίου του⁵¹. Ὡς πρότυπά του ὁ Γεράσιμος εἶχεν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸν ὁμώνυμόν του ἅγιον Γεράσιμον, ὁ ὁποῖος ἐξημέρωσε τὴν ἔρημον Παλαιστίνην καὶ διὰ τῆς ἰδρύσεως μονῶν εἰς τὰς περὶ τὸν Ἰορδάνην περιοχὰς ἐδῶκε ζωὴν εἰς αὐτάς⁵², ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν ὄσιον Σάβαν⁵³. Τὸ παράδειγμα τοῦ πρώτου ἀγίου ἐνέπνευσεν εἰς τὸν Γεράσιμον τὸν ἱεραποστολικὸν ζῆλον (καὶ ὡσπερ ἐκεῖνος, οὕτω δὴ καὶ οὗτος ὁ ἐξ Εὐρίπου Γεράσιμος θείας χάριτος ἐμπλησθεὶς πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πέμπεται)⁵⁴.

Εἰς τὴν ἐπιλογὴν τῆς Ἑλλάδος ὡς πεδίου ἱεραποστολικῆς δράσεως συνετέλεσαν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ δεινὴ θέσις τῶν Ὀρθοδόξων, οἱ ὁποῖοι ἔζων εἰς φραγκοκρατούμενας περιοχὰς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ καταγωγὴ καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ⁵⁵. Ὡς ἐλέχθη ἤδη, οὗτος κατήγετο ἐξ Ἑλλάδος καὶ, ἂν καὶ οἱ γονεῖς του δὲν ἦσαν ἐντόπιοι, ἐγνώριζε καλῶς τὴν ἐλληνικὴν καὶ τοπικὴν διάλεκτον τῆς Εὐβοίας, τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος.

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιορίσῃ κανεὶς μετ' ἀκριβείας οὔτε τὰς περιοχὰς, τὰς ὁποίας ἐπεσκέφθη οὗτος, οὔτε τὸ περιεχόμενον τοῦ κηρύγματός του, οὔτε τέλος τοὺς ἀκροατὰς του, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπηύθυνε τὸ κήρυγμά του. Κατὰ τὸν Κάλλιστον, ὁ Γεράσιμος «πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πέμπεται καὶ τοὺς ἐκεῖ περιελθὼν ἅπαντας ἀνίκτους ὄντας καὶ διψῶντας τὸ ἥδιστον νᾶμα τῆς ἀρετῆς, τῇ πολλῇ περιουσίᾳ τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ τῆς εὐσεβείας εἰς ὅσον ἐξῆν δαψιλῶς κατεπλούτισεν»⁵⁶. Τὸ ἱεραποστολικὸν ἔργον τοῦ Γερασίμου, κατὰ τὸν I. Sokolon, ἔλαβε χώραν εἰς τὴν Ἑλλάδα⁵⁷. Ὁ K. Padcenko δέχεται ὅτι ὁ Γεράσιμος διέδωκε τὴν διδασκαλίαν του εἰς τὸν Μορέα⁵⁸. Κατὰ τὸν Syrku, ὁ Γεράσιμος ἔδρασεν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, Εὐβοίαν καὶ Πελοπόν-

51. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 15, σ. 71³⁻⁵: «παρὰ δὲ τῶ θαυμαστῶ Γρηγορίῳ τοῦ Σιναίου καὶ τῆς ἐν αὐτῷ λαμπρότητος καὶ θεοφανείας ἄρτι κατιόντι τότε, ὅθεν δηλαδὴ καὶ τὴν ἐπωνυμίαν παρὰ τοῖς πολλοῖς ἔσχε...».

52. Κάλλιστος, Βίος Γρηγορίου 9, σ. 15¹⁷⁻²². Περὶ τοῦ Γερασίμου τοῦ Ἰορδανίτου βλ. (Κυρίλλου Σκυθοπολίτου), Βίος καὶ ἄσκησις τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν καὶ θεοφόρου Γερασίμου τοῦ κατὰ τὴν ἔρημον τοῦ Ἰορδάνου δίκην ἡλίου λάμπαντος, ἐν Ἀ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμητικῆς Σταχυολογίας, τ. 4, Πετροῦπολις 1897, σσ. 175-184. Γρ. Νόβακ, Γεράσιμος ὁ Ἰορδανίτης, ΘΗΕ 4 (1964) 319-321.

53. Περὶ αὐτοῦ βλ. Κυρίλλου Σκυθοπολίτου, Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα, ἐν E. d. S ch w a r t z, Kyrillos von Skythopolis, Leipzig 1939, σσ. 85-200.

54. Κάλλιστος, Βίος Γρηγορίου 9, σ. 15²²⁻²⁴.

55. Κάλλιστος, Βίος Γρηγορίου 9, σ. 15²⁴⁻²⁹.

56. Κάλλιστος, Βίος Γρηγορίου 9, σ. 15²⁴⁻²⁷.

57. I. Sokolon, Βιβλιοκρισία εἰς Zurnal Ministerstva Narodnago Prosvesteniija 306 (1896) 184. Τοῦ αὐτοῦ, Zitie ize vo svjatyh otca nasego Grigorija Sinaita, Moskva 1904, σ. 91.

58. K. P a d c e n k o, Religioznoe i literaturnoe dvizenie v Bolgarii v epohu perez tureckim zavoevaniiem, Kiev 1898, σ. 56.

νησον⁵⁹. Ὁ Ν. Βέης ὀρίζει ὡς τόπον τῶν ἱεραποστολικῶν δραστηριοτήτων τοῦ Γερασίμου τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα, ἐνῶ οἱ συντάκται τοῦ PLP δέχονται ὅτι ὁ Γεράσιμος εἰργάσθη ὡς πνευματικὸς διδάσκαλος εἰς τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος⁶⁰. Ὁ πατριάρχης Φιλόθεος τέλος ἀποσιωπᾷ τὴν ἱεραποστολικὴν περιουσίαν τοῦ Γερασίμου εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ περιορίζεται εἰς τὴν περιγραφὴν ὠρισμένων πτυχῶν τῆς ζωῆς αὐτοῦ εἰς Θεσσαλονίκην⁶¹. Καθ' ἡμᾶς οὗτος πιθανώτατα ἐπεσκέφη τὴν Εὐβοίαν⁶² καὶ ἄλλας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος (Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ Θεσσαλίαν). Εἰς τὴν νῆσον Εὐβοίαν καὶ τὰς Ἀθήνας ἔζων οἱ συγγενεῖς του. Ὅπως δὴ ποτε ὁμοῦ θὰ διήλθε καὶ ἐξ ὠρισμένων ἄλλων μερῶν τῆς ὑπολοίπου Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Θεσσαλίας κατὰ τὴν πορείαν του πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην⁶³. Τὸ κήρυγμα ἀπηρθύνθη κυρίως πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους κατοίκους τῶν ἀνωτέρω περιοχῶν, ἀλλ' ἀσφαλῶς ὁ Γεράσιμος θὰ ἐστράφη καὶ πρὸς τοὺς συγγενεῖς του, οἱ ὅποιοι κατὰ κανόνα ἦσαν ρωμαιοκαθολικοί⁶⁴. Οὕτω τὸ κήρυγμα τοῦ Γερασίμου ἀπέβλεπεν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν τόνωσιν τῆς πί-

59. P. A. S y r k u, Zitie..., σσ. XXVI - XXVII. Πρβλ. τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, K istorii ispravlenija knig v Bolgarii v XIV veke. Tom I, vyp. 1. Vremja i zizn patriarha Evthimija Ternovskago, Sanktpeterburg 1898, σ. 66, ὅπου αἱ κύριαι δραστηριότητες τοῦ Γερασίμου προσδιορίζονται εἰς τὴν Ἑλλάδα.

60. Ν. Βέη, ἐθ' ἄνωτ., σ. 192. PLP, No 3756. Περὶ τοῦ θέματος τῆς Ἑλλάδος βλ. G. O s t r o g o r s k i, Postanak tema Helada i Peloponez, Zbornik radova vizantoloski institut 1 (1952) 64-77. Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Geschichte des byzantinischen Staates, München 1963³, σσ. 111, 162, 206. Δ. Α. Ζ α κ υ θ η ν ο ὕ, Ἡ βυζαντινὴ Ἑλλάς 392-1204, ἐν Ἀθήναις 1965, σσ. 54-55. Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Βυζαντινὴ ἱστορία 324-1071, ἐν Ἀθήναις 1972, σσ. 148, 215, 340.

61. Φιλοθέου, Βλος Ἰσιδώρου, σσ. 70 ἐξ.

62. Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως εἰς τὴν νῆσον Εὐβοίαν βλ. ἐδικῶς τὰς ἐργασίας τοῦ Χ ρ υ σ ο σ τ ὀ μ ο υ Θέμελη, Μητροπολίτου Μεσσηνίας, Δύο Θεόδωροι ἐπίσκοποι Εὐρίπου, Θεολογία 22 (1951) 438-445. Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Ἡ ἱερά μητρόπολις Εὐρίπου διὰ μέσου τῶν αἰώνων, Ἀθήναι 1952, σσ. 17-19, 27-31. Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Ἡ ἐπισκοπὴ Ὁρεῶν, Θεολογία 23 (1952) 610-24 (1953) 65-66. Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Αἱ ἐπισκοπαὶ Πορθμοῦ, Αὐλώνος, Αἰδηψοῦ, Ζάρκων καὶ Καναλιῶν, Θεολογία 24 (1953) 621-622, 626-25 (1954) 89, 94-95, 98. Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Ἡ ἱερά μητρόπολις Καρύστου διὰ μέσου τῶν αἰώνων, Θεολογία 26 (1955) 549-550, 554-556. Εἰς τὰς ἐργασίας αὐτὰς δύναται κανεῖς νὰ εὕρη πλουσίαν βιβλιογραφίαν. Περὶ τῆς νήσου Εὐβοίας κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Φραγκοκρατίας βλ. Κ. Α. Γ ο υ ν α ρ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἱστορία τῆς νήσου Εὐβοίας, Θεσσαλονίκη 1930, σσ. 172 ἐξ. Π. Β. Χ α τ ζ η π ἄ ν ο υ, Ἡ Εὐβοία κατὰ τὴν Φραγκοκρατίαν, Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν 1 (1935) 22-36.

63. Κατὰ τὸν Βλον τοῦ Ἰσιδώρου ὁ Γεράσιμος τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του διήλθεν ἐν Θεσσαλονίκῃ (σσ. 70 ἐξ).

64. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 1120 ἐξ. Τὴν ἱεραποστολικὴν δρᾶσιν τοῦ Γερασίμου μεταξὺ τῶν κατακτητῶν δέχονται καὶ οἱ συντάκται τοῦ PLP, ἀφοῦ γράφουν ὅτι αὐτὸς εἰς τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος «ὡς πνευματικὸς διδάσκαλος ἐχρησιμοποίησεν ἐπίσης καὶ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν» (No 3756).

στεως τῶν καταπιεζομένων Ὁρθοδόξων, ἀφ' ἐτέρου δὲ εἰς τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν.

Τέλος ὁ Γεράσιμος δὲν παρέλειψε νὰ μεταδώσῃ τὸ νέον μήνυμα περὶ ἡσυχίας, νήψεως νοδὸς καὶ νοεραῶς προσευχῆς εἰς τοὺς ὀλιγαριθμοὺς μοναχοὺς τῶν μερῶν, τὰ ὅποια ἐπεσκέφθη. Τὸ μήνυμα τοῦτο εὔρε τοιαύτην ἀπήχησιν μεταξὺ τῶν μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν λαϊκῶν, ὥστε ὠρισμένοι ἐξ αὐτῶν νὰ ἐγκαταλείψουν μονὰς καὶ ἐγκόσμια καὶ νὰ τὸν ἀκολουθήσουν ὡς διδάσκαλον. Οὕτω, κατὰ τὸν βιογράφον του, συνήθροισεν «ἱερὸν σύστημα μαθητῶν» καὶ ἐδημιούργησε «χώραν οὐράνιον καὶ κατοίκησιν μοναχῶν». Κατὰ μίμησιν τοῦ ὁμωνύμου του Γερασίμου ἴδρυσεν ἡσυχαστήρια καὶ ἐδίδαξεν εἰς τοὺς μοναχοὺς τὴν ἀγγελικὴν πολιτείαν «ἀνάγων καὶ προτροπόμενος πρὸς τὸ τῆς ἀρετῆς ὕψος»⁶⁵.

Φαίνεται ὅτι ὁ Γεράσιμος ὠργάνωνε τὰ ἡσυχαστήρια κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ ὁμωνύμου του Γερασίμου. Ὡς γνωστόν, ἡ Λαύρα τοῦ τελευταίου συνεδύαζε τὴν κοινοβιακὴν καὶ τὴν ἐρημικὴν ζωὴν. Εἰς τὸ κοινόβιον ἔζων οἱ ἀρχάριοι, ἐνῶ εἰς τὰ πέριξ κελλία διεβίουν οἱ ἐρημίται, οἱ ὅποιοι ἐκαλοῦντο «τέλειοι». Πέντε ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος οἱ ἐρημίται ἀπομεμονωμένοι εἰς τὰ κελλία τῶν ἡσυχάζον καὶ κατεσκευάζον κοφίνους ἐκ φύλλων φοινίκης. Τὸ Σάββατον καὶ τὴν Κυριακὴν συνεκεντροῦντο καὶ οἱ ἐρημίται εἰς τὸ κοινόβιον καὶ ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰς ἀκολουθίας καὶ τὴν λειτουργίαν. Ἀφοῦ ἐφωδιάζοντο μὲ ἄρτον, ὕδωρ καὶ φύλλα φοινίκης, τὴν Δευτέραν ἐπέστρεφον εἰς τὰ κελλία τῶν. Μαγειρευμένην τροφὴν ἐλάμβανον μόνον τὸ Σάββατον καὶ τὴν Κυριακὴν, διότι κατὰ τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος δὲν ἦναπτον εἰς τὰς καλύβας τῶν οὔτε πυρὰν οὔτε λύχον⁶⁶. Ὁ Syrgku δέχεται ὅτι ὁ Γεράσιμος ὠργάνωσε τὰ ἡσυχαστήρια «κατὰ τὸ πρότυπον τῶν ἡσυχαστηρίων τοῦ Γρηγορίου Σιναΐτου εἰς τὸν Ἄθωνα»⁶⁷. Ἡ ἀποψὶς αὕτη δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ υἰοθετηθῇ, διότι δὲν ἔχομεν ἐπαρκῆ στοιχεῖα διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἡσυχαστηρίων τοῦ Γρηγορίου Σιναΐτου εἰς τὸν Ἄθωνα.

Δυστυχῶς αἱ πενιχραὶ πληροφορίαι τῶν πηγῶν δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἐξαγωγὴν συμπερασμάτων περὶ τὴν χρονικὴν διάρκειαν τῆς δράσεως τοῦ Γερασίμου εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς. Πάντως, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς πληροφορίας τοῦ Καλλίστου, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Γεράσιμος ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα «περιελθὼν ἅπαντας (τοὺς τόπους) ἀνίκιμους ὄντας καὶ διψῶντας»⁶⁸. ἀπέκτησε σύστημα μαθητῶν καὶ ἴδρυσεν ἡσυχαστήρια⁶⁹, πρέπει

65. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 9, σσ. 15-16.

66. Βλ. Βίον ἀγίου Γερασίμου, ἐν Ἄ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, ἐνθ' ἀνωτ., σσ. 176-177.

67. P. A. Syrgku, Zitie..., σσ. XXVI-XXVII.

68. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 9, σ. 15²⁴⁻²⁵.

69. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 9, σσ. 15²⁹-16⁶.

νά δεχθῶμεν ὅτι οὗτος εἰργάσθη ἱεραποστολικῶς ἀρκετὰ ἔτη εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔνεκεν ἐξωτερικῶν λόγων ἠναγκάσθη νὰ διακόψῃ τὸ ἔργον καὶ νὰ ζητήσῃ καταφύγιον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Κατὰ τοὺς συντάκτας τοῦ PLP ἡ κάθοδος καὶ ἡ νίκη τῶν Καταλανῶν εἰς βάρος τῶν Γάλλων εἰς τὴν μάχην τοῦ βιοιωτικῆς Κηφισοῦ τὴν 15ην Μαρτίου τοῦ 1311 διέκοψαν τὴν δρᾶσιν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα⁷⁰. Τοῦτο εἶναι πιθανόν, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται καὶ συνέχισις τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου αὐτοῦ εἰς τὴν Εὐβοίαν καὶ μετὰ τὴν νίκην τῶν Καταλανῶν (1311), διότι ἡ νῆσος καὶ μετὰ ταῦτα εὕρισκετο εἰς τὰς χεῖρας τῶν Βενετσιάνων καὶ τῶν Λομβαρδῶν⁷¹.

4. Συνόμιλος τοῦ μοναχοῦ Ἰωσήφ ἐξ Εὐρίπου.

Εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν μαθητῶν Γρηγορίου τοῦ Σιναΐτου, ἡ ὁποία γίνεται ὑπὸ τοῦ Καλλίστου, τὴν δευτέραν θέσιν, μετὰ τὸν Γεράσιμον, κατέχει ὁ μοναχὸς Ἰωσήφ⁷². Οὗτος εἶχε κοινὴν πατρίδα καὶ κοινὸν διδάσκαλον μὲ τὸν Γεράσιμον. Ἐγεννήθη εἰς τὴν νῆσον Εὐβοίαν⁷³, ἀλλ', ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Γεράσιμον, δὲν ἐπεδόθη εἰς σπουδὰς περὶ τὴν ἕξωθεν σοφίαν, διότι ἐνωρὶς ἐνεστερνίσθη «τὴν ἀληθῆ σοφίαν», ἡ ὁποία παραμένει πάντοτε ἡ αὐτὴ καὶ οὐδέποτε ἐκπίπτει⁷⁴. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Γρηγορίου Σιναΐτου καὶ συνόμιλος, δηλαδὴ σύντροφος, τοῦ Γερασίμου⁷⁵. Ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς τοῦ Ἰωσήφ ὡς συνομίλου τοῦ Γερασίμου μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἦτο σύγχρονος τοῦ Γερασίμου καὶ μετέβη μετὰ τοῦ τελευταίου εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ, ὅπου κατέστη μαθητὴς τοῦ Γρηγορίου.

Πιθανώτατα ἔδρασε καὶ οὗτος εἰς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἐπραγματοποίησε καὶ ὁ Γεράσιμος ἱεραποστολικὴν περιοδείαν. Τοῦτο ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ πληροφορίαν τοῦ Καλλίστου, κατὰ τὴν ὁποίαν οὗτος διεξήγαγε σφοδρούς ἀγῶνας κατὰ τῶν Λατίνων καὶ ὑπέφερε πολλὰ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Κατῶρθωσε μάλιστα νὰ ὀδηγήσῃ πολλοὺς εἰς τὴν ὀρθὴν πίστιν ὄχι μόνον ἄνδρας ἀλλὰ καὶ γυναῖκας. Διὰ νὰ δείξῃ τὸ μέγεθος τῶν ἐπιτυχιῶν τοῦ Ἰωσήφ, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς θύραθεν γνώσεις αὐτοῦ, ὁ Κάλλιστος ἰσχυρίζεται ὅτι

70. PLP, No 3756. Περὶ τῆς νίκης τῶν Καταλανῶν καὶ τῆς κυριαρχίας αὐτῶν βλ. W. Miller, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 280 ἐξ. K. M. Setton, Catalan Domination of Athens, 1311-88, Cambridge Mass. 1948.

71. Βλ. W. Miller, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 304-308.

72. Περὶ τοῦ μοναχοῦ Ἰωσήφ βλ. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 9, σ. 16¹⁰⁻²⁵. Πρβλ. P. A. Syrk, Zitie..., σ. XXVII. PLP, No 9048. Χρυσόστομου Θέμελη, Εὐβοϊκὴ ἀγιολογία, Θεολογία 53 (1982) 383-384.

73. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 9, σ. 16¹⁰⁻¹¹: «τὴν αὐτὴν νῆσον κεκτημένος πατρίδα».

74. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 9, σ. 16¹⁹⁻²¹.

75. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 9, σ. 16¹⁰⁻¹¹.

οὐδείς ἐξ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἀπέκτησαν μέγα ὄνομα καὶ φήμην ἕνεκα τῆς ἐλληνικῆς σοφίας καὶ ἦσαν τέλειοι κάτοχοι αὐτῆς, θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχη μεγαλυτέρας ἐπιτυχίας εἰς τὸ σημεῖον αὐτό⁷⁶. Ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς καὶ ἡ Εὐβοία κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΓ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰ. ἦσαν πρόσφορον ἔδαφος ὅχι μόνον δι' ἀγῶνας κατὰ τῶν Λατίνων, ἀλλὰ καὶ δι' ἀνάπτυξιν δρασεως μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων τῶν μερῶν αὐτῶν. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα τὸ φραγκικὸν δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν⁷⁷ διεδέχθη τὸ καταλανικὸν δουκάτον (1311-1388)⁷⁸. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον εἰς τὴν νῆσον Εὐβοίαν ἐκυριάρχουν οἱ Βενετσιᾶνοι καὶ οἱ Λομβαρδοί. Οἱ Βυζαντινοὶ κατέλαβον μέγα μέρος τῆς νήσου, ἀλλὰ προοδευτικῶς ἀπώλεσαν τὰς πόλεις καὶ τὰ φρούρια, τὰ ὁποῖα περιῆλθον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των⁷⁹. Εἰς τὰ μέρη αὐτὰ μεταξὺ τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ὁρθοδόξων πιθανώτατα εἰργάσθη καὶ ὁ Ἰωσήφ καὶ ἴσως ὑπῆρξε καὶ συνεργάτης τοῦ Γερασίμου. Πάντως δὲν πρέπει ν' ἀποκλεισθῇ καὶ ἡ ὑπόθεσις νὰ ἔδρασεν ὁ Ἰωσήφ εἰς ἄλλας περιοχὰς τοῦ Βυζαντίου, ἰδίως ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ὁ ἀγὼν αὐτοῦ κατὰ τῶν Λατίνων συνδέεται μὲ τὴν ἐνωτικὴν πολιτικὴν Μιχαὴλ Η' τοῦ Παλαιολόγου (1261-1281). Τὸ τελευταῖον ὑπεστήριξεν ὁ Συρκου⁸⁰.

Δυστυχῶς ὁ πατριάρχης Κάλλιστος ἀποφεύγει νὰ ὀμιλήσῃ διὰ «τὰ ἄλλα κατορθώματα»⁸¹, «τὴν λοιπὴν ἀρετὴν» «καὶ τὸ τοῦ βίου σεμνὸν καὶ παράδοξον» τοῦ Ἰωσήφ⁸². Οὕτω γνωρίζομεν τόσον ὀλίγα διὰ τὸν δραστήριον αὐτὸν σύντροφον τοῦ Γερασίμου.

5. Ἐπὶ κεφαλῆς ομάδος μοναχῶν εἰς Θεσσαλονίκην.

Περὶ τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ βίου τοῦ Γερασίμου, τὰ ὁποῖα διῆλθεν οὗτος εἰς Θεσσαλονίκην, ὀμιλεῖ ὁ πατριάρχης Φιλόθεος εἰς τὸν Βίον τοῦ Ἰσιδώρου Βουχειρᾶ⁸³. Τόσον ὁ Φιλόθεος ὅσον καὶ ὁ Ἰσιδώρος κατήγγοντο ἐκ Θεσσαλονίκης. Τὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐξιστορεῖ ὁ Φιλόθεος συμπίπτουν μὲ τὰ παιδικὰ του ἔτη, ἀφοῦ οὗτος ἐγεννήθη περίπου τὸ ἔτος 1300⁸⁴. Ἡ διαπίστωσις αὕτη ὡς καὶ ὁ ἐγκωμιαστικὸς χαρακτήρ τοῦ Βίου τοῦ ἀγίου Ἰσιδώρου

76. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 9, σ. 16¹³⁻¹⁹.

77. Βλ. W. Miller, ἔνθ' ἄνωτ., σσ. 243-262.

78. Βλ. W. Miller, ἔνθ' ἄνωτ., σσ. 280-329.

79. Βλ. W. Miller, ἔνθ' ἄνωτ., σσ. 187-193, 260-262, 304-307.

80. P. A. Syrkou, Zitie..., σ. XXVII. Κατὰ τὸν Συρκου ὁ ἀγὼν τοῦ Ἰωσήφ ἐστρέφεται κατὰ Λατίνων καὶ Λατινοφρόνων.

81. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 9, σ. 16¹¹⁻¹³.

82. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 9, σ. 16²³⁻²⁵.

83. Φιλόθεου, Βίος Ἰσιδώρου 15-22, σσ. 70-77.

84. H.-G. Beck, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 724.

πρέπει νὰ μᾶς καταστήσουν προσεκτικούς εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν εἰδήσεων περὶ τοῦ Γερασίμου. Ἐκτὸς αὐτοῦ αἱ εἰδήσεις αὐτοῦ περὶ τοῦ Γερασίμου παρέχονται ἐμμέσως καὶ εὐκαιριακῶς, δεδομένου ὅτι οὗτος περιγράφει τὸν Βίον τοῦ Ἰσιδώρου καὶ ὄχι τοῦ Γερασίμου.

Κατὰ τὸν Φιλόθεον ὁ Γεράσιμος εἶχε κατέλθει προσφάτως ἐκ τοῦ ὄρους Σινᾶ καὶ εἶχεν ἐγκατασταθῆ εἰς Θεσσαλονίκην⁸⁵. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μακεδονίας ὁ Γεράσιμος παρέμεινεν ἀδιακόπως μέχρι τοῦ θανάτου του⁸⁶. Ἡ πληροφορία αὕτη τοῦ Φιλοθέου δὲν εἶναι ἀληθής, διότι ἔρχεται εἰς σύγκρουσιν μὲ τὴν εἶδησιν τοῦ Καλλίστου, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Γεράσιμος «πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πέμπεται καὶ τοὺς ἐκεῖ (τόπους) περιελθὼν ἅπαντας ἀνίμους ὄντας καὶ διψῶντας»⁸⁷, ἐκτὸς ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ἡ «Ἑλλάς» καὶ «ἅπαντες οἱ ἐκεῖ τόποι» ταυτίζονται μὲ τὴν Θεσσαλονίκην. Τοιοῦτος ταυτισμὸς ὅμως θὰ ἦτο ἀυθαίρετος, διότι ὑπὸ τὸν ὄρον «Ἑλλάς» πρέπει νὰ ἐνοήσωμεν τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε χώρας τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος⁸⁸ καὶ κατελύθη ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων. Συνεπῶς εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἡ εἶδησις τοῦ Φιλοθέου πρέπει νὰ γίνῃ δεκτὴ ὡς συμπλήρωμα τῆς περιγραφῆς τοῦ Καλλίστου. Ἡ διαμονὴ τοῦ Γερασίμου εἰς Θεσσαλονίκην ἔπεται τῆς ἱεραποστολικῆς αὐτοῦ δράσεως εἰς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα.

Ἀντιφατικαὶ εἶναι αἱ εἰδήσεις τοῦ Φιλοθέου καὶ ὡς πρὸς τὸν τόπον ἐγκαταβιώσεως τοῦ Γερασίμου εἰς Θεσσαλονίκην. Ἐνῶ εἰς ἓν σημεῖον τοῦ κειμένου φαίνεται ὅτι ὁ Γεράσιμος δὲν εἶχε μόνιμον τόπον ἐγκαταβιώσεως, ἀφοῦ «συνάμα καὶ τισιν ὁμοτρόποις» ἔζη «ἐν τοῖς κατὰ Θεσσαλονίκην φροντιστηρίοις»⁸⁹, εἰς ἕτερα σημεῖα τοῦ κειμένου γίνεται λόγος διὰ «φροντιστήριον»⁹⁰, διὰ «τοὺς ὑπ' αὐτῶ μοναχοὺς»⁹¹, διὰ «καλύβην», εἰς τὴν ὁποίαν ἐκάθητο «σὺν τοῖς μαθηταῖς»⁹², καὶ τέλος διὰ «φροντιστήριον καὶ τὴν προτέραν καλύβην»⁹³. Ἐξ αὐτῶν δύναται κανεῖς νὰ ὑποθέσῃ ὅτι κατ' ἀρχὰς ὁ Γεράσιμος μετὰ τῶν μαθητῶν του περιεπλανήθη εἰς μονὰς τῆς Θεσσαλονίκης⁹⁴. Μιμού-

85. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 15, σσ. 70-71.

86. Τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν ἀποκομίζει ὁ ἐρευνητής, ὅταν ἀναγινώσκῃ τὸ κείμενον τοῦ Βίου (Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 15-21, σσ. 70-76).

87. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 9, σ. 15²⁴⁻²⁵.

88. Περὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ βλ. ἀνωτέρω, σημ. 60.

89. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 16, σ. 71⁹⁻¹⁰.

90. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 17, σ. 72⁶⁻⁷. Πρβλ. καὶ κεφ. 24 καὶ 25, σσ. 81³⁰ καὶ 83¹⁴.

91. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 18, σ. 73²²⁻²³.

92. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 21, σ. 76¹⁶⁻¹⁷.

93. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 23, σ. 78⁸⁻⁹.

94. Περὶ τῶν μονῶν καὶ τῶν αἰῶν τῆς βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης βλ. R. Janin, *Les églises et les monastères des grands centres byzantins (Bithynie, Hellespont, Latros, Galésios, Trébizonde, Athènes, Thessalonique)*, Paris 1975, σσ. 341-419. Περὶ

μενος τὸν διδάσκαλόν του Γρηγόριον ἀνεζήτει τὴν ποθητὴν ἡσυχίαν⁹⁵. Τελικῶς οὗτος μετὰ τῆς ἀκολουθίας του ἐγκατεστάθη εἰς κάποιαν μονήν, ἡ ὁποία, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, εὐρίσκετο ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Θεσσαλονίκης, ἀφοῦ ὁ Ἰσιδώρος, ὁ μαθητὴς τοῦ Γερασίμου, μετέφερεν ἐπὶ τῶν ὤμων του τρόφιμα διὰ τὸ φροντιστήριον «διὰ μέσης τῆς πόλεως» καὶ διήρχετο φορτωμένος «μέσην τε τὴν ἀγορὰν καὶ τὴν πόλιν» καὶ ἐπέστρεφε πρὸς τὸν πνευματικόν του πατέρα καὶ τοὺς ἀδελφούς⁹⁶.

Ὁ Γεράσιμος δὲν ἦτο ἡγούμενος τῆς μονῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφιλοξενεῖτο μετὰ τῶν μαθητῶν του. Οὗτος ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἀκολουθίας του, ἡ ὁποία εἶχεν ἐγκατασταθῆ εἰς καλύβην τῆς μονῆς. Τοῦτο καθίσταται σαφὲς κυρίως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰσιδώρου. Πρὸ τοῦ θανάτου του ὁ Γεράσιμος ὥρισε τὸν Ἰσιδώρον «καθηγεμόνα καὶ διδάσκαλον» («τῶν ὑπ' αὐτῷ μοναχῶν») ⁹⁷ καὶ ἔχι ἡγούμενον τῆς μονῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰσιδώρος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διδασκάλου του, «κατὰ τὴν ἐντολήν», ἐγκατεστάθη «σὺν τοῖς μαθηταῖς» («παρὰ τῇ καλύβῃ») ⁹⁸ καὶ ἔχι εἰς τὴν μονήν. Ἐὰν ἦτο ἡγούμενος τῆς μονῆς ὁ Γεράσιμος, ὁ διάδοχός του Ἰσιδώρος θὰ διέμενεν εἰς τὴν μονήν καὶ ἔχι εἰς τὴν καλύβην. Ἡ ἐναλλαγὴ ἢ καὶ ἡ παράλληλος χρῆσις τῶν ὄρων «φροντιστήριον» καὶ «καλύβη» δεικνύει ἀπλῶς ὅτι ἡ καλύβη ἐξηρτάτο ἐκ τινος μονῆς καὶ δὲν ἦτο αὐτοδέσποτος.

6. Διδάσκαλος τοῦ Ἰσιδώρου, τοῦ μετὰ ταῦτα οἰκουμενικοῦ πατριάρχου.

Εἰς τοὺς Βίους τῶν ὁσίων Γρηγορίου καὶ Ἰσιδώρου ὑπάρχει μία σοβαρὰ ἀντίθεσις ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Γερασίμου⁹⁹. Κατὰ τὸν Βίον τοῦ ὁσίου Γρηγορίου ὁ Γεράσιμος ἔγινε («δοκιμώτατος καὶ ἀξιεπαινετώτατος») μαθητὴς τοῦ πατριάρχου Ἰσιδώρου, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐδιδάχθη ἐξ ἀρχῆς τὴν ἀρμόζουσαν εἰς μοναχοὺς «ἀρετὴν καὶ πολιτείαν»¹⁰⁰. Ἀντιθέτως κατὰ τὸν

τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν ΙΔ' αἰ. βλ. τὴν πρόσφατον ἐργασίαν τοῦ Π. Β. Πάσχου, Ὁ Μαθητὴς Βλάσταρης καὶ τὸ ὑμνογραφικὸν ἔργον του, Θεσσαλονίκη 1978, σσ. 37-50, ὅπου παρατίθεται καὶ ἀξιόλογος βιβλιογραφία περὶ τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν ΙΔ' αἰ.

95. Τὰς συνεχεῖς περιπλανήσεις τοῦ Γρηγορίου Συναῖτου βλ. εἰς τὸν Βίον αὐτοῦ.

96. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 17, σ. 72³⁻¹².

97. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 18, σ. 73²⁰⁻²⁷.

98. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 21, σ. 76. Σημειωτέον ὅτι καὶ ὁ Ἰσιδώρος εἰς τὴν Διαθήκην του δὲν ὀμιλεῖ περὶ ἡγουμενίας αὐτοῦ εἰς μονήν τῆς Θεσσαλονίκης πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ διὰ τὸ «Ἅγιον Ὄρος. Οὗτος ἀπλῶς σημειώνει: «Ἐπεὶ δὲ εἰς μοναχοὺς ἐτέλεσα, τὸν ἐλαφρότατον τοῦ κυρίου βασιτάξας ζυγόν, ἀπῆρα μὲν τῆς Θεσσαλονίκης... τὸν ἀγιώτατον Ἄθω καταλαμβάνω» (ΜΜ, τ. 1, σ. 288¹¹⁻¹⁴).

99. Τὴν ἀντίθεσιν αὐτὴν ὑπερετόνισεν ὁ Ν. Βέης (ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 192-193).

100. Καλλιόστου, Βίος Γρηγορίου 9, σ. 15⁹⁻¹⁶.

Βίον τοῦ ὁσίου Ἰσιδώρου ὁ Γεράσιμος ὑπῆρξεν ὁ διδάσκαλος τοῦ πατριάρχου Ἰσιδώρου¹⁰¹. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀνακύπτει εὐλόγως τὸ ἐρώτημα· ποῖος ἐκ τῶν δύο λέγει τὴν ἀλήθειαν; Ὁ Κάλλιστος, ὁ ὁποῖος ἐγνώρισε προσωπικῶς τὸν Γεράσιμον καὶ ἤντησεν ἐξ αὐτοῦ εἰδήσεις τόσον διὰ τὸν βίον τοῦ κοινουῦ των διδασκάλου, ὅσον καὶ δι' αὐτὸν τὸν ἴδιον¹⁰², ἢ ὁ Φιλόθεος, ὁ ὁποῖος, ὡς φαίνεται, δὲν εἶχε προσωπικὴν ἐπαφὴν μετ' αὐτοῦ;

Κατ' ἀρχὰς πρέπει νὰ τονίσωμεν ὅτι ἀμφότεροι οἱ συγγραφεῖς ὁμιλοῦν περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, περὶ τοῦ μοναχοῦ Γερασίμου, μαθητοῦ Γρηγορίου τοῦ Σιναΐτου, ὁ ὁποῖος ὁμοῦ μετὰ τὸ διδασκάλου του εἶχεν ἐγκαταλείψει τὸ ἕρος Σινᾶ καὶ κατηυθύνθη πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Τὰ περὶ καταγωγῆς αὐτοῦ κατὰ μὲν τὸν Κάλλιστον ἐξ Εὐρίπου, κατὰ δὲ τὸν Φιλόθεον ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ τὰ περὶ τῆς δράσεως αὐτοῦ κατὰ μὲν τὸν πρῶτον εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατὰ δὲ τὸν δεύτερον εἰς Θεσσαλονίκην, ὡς ἐδειχθη εἰς προηγουμένας παραγράφους¹⁰³, δὲν εἶναι ἱκανὰ ν' ἀνατρέψουν τὴν ὡς ἄνω ἄποψιν¹⁰⁴.

Ἐν συνεχείᾳ πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἀληθὴς εἶναι ἡ εἰδήσις τοῦ Φιλοθέου περὶ τοῦ Γερασίμου ὡς διδασκάλου τοῦ Ἰσιδώρου, διότι ὁ μὲν Γεράσιμος ἐγεννήθη περὶ τὰ μέσα ἢ ὀλίγον πρὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΙ' αἰ.¹⁰⁵, ὁ δὲ Ἰσίδωρος περὶ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ ΙΙ' ἢ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ΙΔ' αἰ. Εἶναι φυσικὸν νὰ δεχθῆ κανεὶς τὸν σεβάσμιον Γεράσιμον ὡς διδάσκαλον τοῦ ἐφήβου Ἰσιδώρου καὶ ὄχι τὸ ἀντίθετον¹⁰⁶. Μετὰ τὴν διαπίστωσιν αὐτὴν ὀφειλομέν

101. Φιλόθεου, Βίος Ἰσιδώρου 15-22, σσ. 70-77. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὴν Διαθήκην τοῦ Ἰσιδώρου δὲν γίνεται λόγος περὶ τῆς μαθητείας αὐτοῦ πλησίον τοῦ Γερασίμου. Τοῦτο δὲν εἶναι παράδοξον, διότι ὁ Ἰσίδωρος δὲν νοιώθει τὴν ἀνάγκην νὰ μνημονεύσῃ τὰ ὀνόματα τῶν διδασκάλων του, ἀλλ' ἀορίστως γράφει περὶ αὐτῶν: «Ἰασαι τὴν ἐμὴν πολιτείαν οἱ οὐρανομήκεις ἐκεῖνοι παρ' οἷς ἐφοίτησα καὶ τὰ μοναχῶν ἐτετέλεσθην...» (MM, τ. 1, σ. 288¹⁵⁻¹⁶).

102. Κάλλιστου, Βίος Γρηγορίου 4, σ. 521-25.

103. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 1120 ἐξ., 1127 ἐξ.

104. Ταυτισμὸν τῶν δύο Γερασίμων δέχεται καὶ ὁ Syrk u (Zitie..., σ. XXVI, σημ. 2). Ὁ Ν. Βέης, ἀν καὶ ἐπιμένει εἰς τὸν τονισμὸν τῶν διαφορῶν τῶν δύο Βίων ὡς πρὸς τὸν μοναχὸν Γεράσιμον, ἐμμέσως ταυτίζει τοὺς δύο Γερασίμους (ἐνθ' ἀνωτ., σσ. 192-194). Διὰ τοὺς συντάκτας τοῦ PLP οὐδεμίαν καταλείπεται ἀμφιβολία ὅτι οἱ δύο πατριάρχαι ὁμιλοῦν περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου (No 3756).

105. Βλ. ἀνωτέρω, σσ. 1123-1124.

106. Αἱ ἀπόψεις τῶν ἐρευνητῶν, οἱ ὁποῖοι ἠσχολήθησαν μὲ τὰς προσωπικότητας τοῦ Γρηγορίου Σιναΐτου, τοῦ Γερασίμου καὶ τοῦ πατριάρχου Ἰσιδώρου, ὡς πρὸς τὸ σημεῖον αὐτὸ διχάζονται. Οὕτως ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν δέχονται ὡς διδάσκαλον τοῦ Ἰσιδώρου τὸν Γεράσιμον, ἄλλοι δὲ τὸν Ἰσίδωρον ὡς διδάσκαλον τοῦ Γερασίμου. Ἐννοεῖται ὅτι οἱ τελευταῖοι ὠδηγήθησαν εἰς τοιοῦτον συμπέρασμα, κυρίως διότι ἠγνόουν τὸ κείμενον τοῦ Βίου τοῦ ἀγίου Ἰσιδώρου. Μεταξὺ ἄλλων θεωροῦν τὸν Γεράσιμον ὡς διδάσκαλον τοῦ Ἰσιδώρου οἱ ἐξῆς: P. A. Syrk u, Zitie..., σ. XXVI. Βλ. ἰδιαιτέρως τὴν σημειώσιν 2 τῆς αὐτῆς σελίδος. PLP, No 3756. Ἀντιθέτως θεωροῦν τὸν Γεράσιμον ὡς μαθητὴν τοῦ Ἰσιδώρου οἱ ἐξῆς:

νά δώσωμεν μίαν ἐξήγησιν διὰ τὴν σκανδαλιστικὴν ἀνακρίβειαν τοῦ Καλλίστου, διότι αὕτη εἶναι ἀνερμήνευτος κυρίως διὰ δύο λόγους: Πρῶτον διότι οὗτος ἤντησε τὰς εἰδήσεις αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Γερασίμου καὶ δευτέρον διότι οἱ Βίοι ἀγίων, οἱ ὅποιοι ἐξήλθον ἐκ τοῦ καλάμου αὐτοῦ (Γρηγορίου Σιναΐτου, Θεοδοσίου Τυρνόβου)¹⁰⁷, ἔχουν κατ' ἐξοχὴν ἱστορικὸν χαρακτήρα¹⁰⁸. Πῶς δικαιολογεῖται λοιπὸν ἡ ἀνακρίβεια αὕτη; Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα δὲν εἶναι εὐκολος. Δὲν δυνάμεθα νὰ ὀμιλήσωμεν περὶ προσθήκης ἢ περὶ ἐπεμβάσεως μεταγενεστέρας χειρὸς εἰς τὸ πρωτότυπον κείμενον, διότι εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ οὐδεμίαν μεταβολὴν παρουσιάζει καὶ ἡ μεσαιωνοβουλγαρικὴ μετάφρασις τοῦ Βίου τοῦ ὁσίου Γρηγορίου τοῦ Σιναΐτου, ἡ ὁποία ἐξεπονήθη ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν σύνταξιν αὐτοῦ¹⁰⁹. Κατόπιν τούτου δὲν ἀποκλείομεν τὴν πιθανότητα ἡ ἀνακριβὴς αὕτη εἶδησις νὰ ὀφείλεται ἀπλῶς εἰς σύγχυσιν τοῦ Καλλίστου. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀπίθανον, διότι μετὰ τοῦ χρόνου συναντήσεως τοῦ Καλλίστου μετὰ τοῦ Γερασίμου (δευτέρα δεκαετία τοῦ ΙΔ' αἰ.) καὶ τοῦ χρόνου τῆς συντάξεως τοῦ Βίου τοῦ ὁσίου Γρηγορίου τοῦ Σιναΐτου (ὀλίγον πρὸ τοῦ ἔτους 1355)¹¹⁰ παρενεβλήθησαν περίπου 35 ἔτη.

Μετὰ τὰς ὡς ἄνω διευκρινήσεις νομίζομεν ὅτι εἶναι καιρὸς νὰ διαπραγματευθῶμεν τὰ περὶ τοῦ Γερασίμου ὡς διδασκάλου τοῦ Ἰσιδώρου.

I. S o k o l o v, Βιβλιοκρισία εἰς Zurnal Ministerstva Narodnago Prosvesteniija 306 (1896) 184. P. S y r k u, K istorii ispravlenija knig v Bolgarii, σ. 66. I. S o k o l o v, Zitie ize vo svjatyh otca nasego Grigorija Sinaita, Moskva 1904, σ. 90. Θ α ὕ μ α κ ο ὕ Χ ρ υ σ ὶ σ τ ο μ ο ς (νῦν Μητροπολίτης Μεσσηνίας), Γεράσιμος Ὁσίου Ἐυβούσιος, ΘΗΕ 4 (1964) 323. Ὁ α ὕ τ ὶ ς, Εὐβοϊκὴ ἀγιολογία, Θεολογία 53 (1982) 381-382.

107. Περὶ τοῦ Βίου αὐτοῦ βλ. Δ. Β. Γ ὄ ν η, ἔνθ' ἄνωτ., σσ. 69-120.

108. Περὶ τοῦ ἱστορικοῦ χαρακτήρος τῶν ἔργων αὐτῶν τοῦ Καλλίστου βλ. Δ. Β. Γ ὄ ν η, ἔνθ' ἄνωτ., σσ. 63-65, 112-113. Ἀναφερόμεν ἐνδεικτικῶς ὠρισμένα παραδείγματα: Ὁ ἴδιος ὁ Κάλλιστος ὁμολογεῖ ὅτι ἀποφεύγει νὰ ὀμιλήσῃ περὶ τῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ διδασκάλου του εἰς τὰς ἀρετὰς τῆς ὑπακοῆς καὶ τῆς ταπεινώσεως, «ὡς ἂν μὴ δοκοῖμεν τοῖς ραθυμοτέροις ἀπίθανα λέγειν διὰ τὸ ὑπερβάλλον» (Κ α λ λ ῖ σ τ ο υ, Βίος Γρηγορίου 4, σ. 51⁶-20). Ὀλίγον βραδύτερον πάλιν ἀποφεύγει νὰ ὀμιλήσῃ διὰ τὰς πνευματικὰς ἐπιδόσεις τοῦ φίλου του Μάρκου, διότι ἦσαν τόσον μεγάλαι, «ὡς μὴ δυνατόν εἶναι κατ' ἄξιαν λέγειν ἢ γράφειν ἡμᾶς βουλομένους ἐπιμνησθῆναι τῶ μὴ δοκεῖν ἅπιστα διεξιέναι τοῖς ἀμύητοις» (αὐτόθι 11, σ. 23⁴-5). Ἄν καὶ ὑπὸ τοῦ Θ ε ο φ ἄ ν ο υ ς τ ο ὦ Π ε ρ ι θ ε ω ρ ῖ ο υ χαρακτῆριζεται ὁ Γρηγόριος ὡς «θαυματουργός», εἰς τὸν Βίον αὐτοῦ οὐδὲν θαῦμα περιγράφεται (Βίος καὶ πολιτεία καὶ ἄσκησις καὶ φαιδροὶ ἀγῶνες καὶ θαύματα τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Μαξίμου τοῦ τὴν καλύβην πυρπολοῦντος ἐν τῶ Ἄγιφ Ὀρει τῶ Ἄθωνι, ἐκδ. F r. H a l k i n, Deux vies de S. Maxime le Kausokalybe, ermite au mont Athos [XIVe s.], ἐν Analecta Bollandiana 54 [1936] 82¹⁷).

109. P. A. S y r k u, Zitie..., σ. 16. Περὶ τῆς μεσαιωνοβουλγαρικῆς μεταφράσεως βλ. Δ. Β. Γ ὄ ν η, ἔνθ' ἄνωτ., σσ. 32-40.

110. Περὶ τοῦ χρόνου συντάξεως τοῦ Βίου αὐτοῦ βλ. Δ. Β. Γ ὄ ν η, ἔνθ' ἄνωτ., σσ. 49-57.

Μεταξὺ τῶν μαθητῶν τοῦ Γερασίμου ὁ πλέον γνωστός καὶ περιφανῆς ἦτο ὁ Ἰσιδώρος, ὁ ὁποῖος ἐξελέγη μητροπολίτης Μονεμβασίας καὶ ἀργότερον κατέλαβε τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον τῆς Κων/πόλεως (1347-1350)¹¹¹. Ἐγεννήθη εἰς Θεσσαλονίκην ἐκ Χίων γονέων ἦτο τὸ μεγαλύτερον ἐκ τῶν 10 τέκνων αὐτῶν. Ἐδιδάχθη τὰ ἱερὰ γράμματα, τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν. Διετέλεσε διδάσκαλος τόσο τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ὅσον καὶ τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς καὶ τῶν κλασσικῶν γραμμάτων. Ἐτρεφεν ἰδιαιτέραν ἀγάπην πρὸς τὸν μοναχικὸν βίον καὶ ἐζῆ ὡς μοναχὸς πρὶν ἢ καταταγῆ εἰς τὰς τάξεις τῶν μοναχῶν¹¹². Ὑπ' αὐτοῦ ἐπελέγη ὁ Γεράσιμος ὡς διδάσκαλος, διὰ τὸ νὰ τὸν εἰσαγάγῃ εἰς τὴν ὑψηλὴν μοναχικὴν ἀγωγὴν καὶ φιλοσοφίαν. Διὰ τὸ γίνῃ δεκτὸς ὑπ' αὐτοῦ ὡς μαθητῆς, ἐμεσίτευσαν ὑπὲρ αὐτοῦ οἱ γονεῖς αὐτοῦ¹¹³. Ὁ Γεράσιμος ἐμύησε τὸν Ἰσιδώρον εἰς τὰ «κάλιστα καὶ ὑψηλότερα ὄργανα», τὰ ὁποῖα ὀδηγοῦν «πρὸς τὴν ἀνωτάτω φιλοσοφίαν καὶ τὸν Θεόν». Αἱ ἐπιδόσεις τοῦ Ἰσιδώρου εἰς τὸν μοναχικὸν βίον ἐξέπληξαν τὸν Γεράσιμον. Ὅχι μόνον συνηγωνίζετο τὸν διδάσκαλόν του, ἀλλὰ εἰς ὠρισμένα σημεῖα, δύναται νὰ εἶπῃ κανεῖς, ὑπερέβαλλεν αὐτόν¹¹⁴.

Ὁ Γεράσιμος συνεβούλευσε τὸν Ἰσιδώρον νὰ μὴ ἀσχοληθῆ περαιτέρω μὲ ὑψηλότερα μαθήματα τῆς ἐξω σοφίας, διότι δὲν εἶναι καλὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν κρείττονα καὶ ὑψηλότεραν φιλοσοφίαν καὶ ν' ἀσχολεῖται ἐπὶ πολὺν χρόνον μὲ ὑποδεέστερα πράγματα. Αἱ σχετικαὶ γνώσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπεκτήθησαν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης, ἐκρίνοντο ἱκανοποιητικαί νὰ ὑπηρετήσουν τὸν σκοπὸν τῆς ἐνασχολήσεως αὐτοῦ μὲ αὐτά. Ἡ θύραθεν παιδεία, διὰ τὸν ἀσχολούμενον μὲ τὰ ὑψηλὰ καὶ τὰ θεῖα, ἐπέχει θέσιν ὑπηρετοῦ καὶ σκευοφόρου. Διὰ τοῦτο συντόμως καὶ ἄνευ χρονοτριβῆς πρέπει ν' ἀποδώσωμεν εἰς αὐτὴν τὴν πρέπουσαν θέσιν καὶ τάξιν. Δὲν πρέπει, ὅπως οἱ ἄπειροι ἀθληταί, νὰ σπαταλῶμεν τὸν χρόνον καὶ τὰς δυνάμεις μας εἰς περιττὰ πράγματα, διὰ νὰ μὴ ἀποδειχθῶμεν ταπεινοὶ καὶ φαῦλοι εἰς τὰ ὑψηλὰ καὶ σημαντικά. Ὁ Ἰσιδώρος ὑπήκουσεν εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ διδασκάλου του καὶ παρεθώρησε τὰ περιττὰ μαθήματα καὶ τὴν ἀσκοπον ἐνασχόλησιν μὲ αὐτά. Τὴν ἐν μέρει ἀρνητικὴν αὐτὴν στάσιν τοῦ Γερασίμου ἐναντι τῆς θύραθεν παιδείας οὗτος ἐθεώρησεν ὡς ἔργον τῆς θείας προνοίας¹¹⁵.

Ὁ Ἰσιδώρος διεκρίνετο κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰς ἀρετὰς τῆς ὑπακοῆς καὶ

111. Περὶ τοῦ Ἰσιδώρου βλ. κυρίως τὸν Βίον καὶ τὴν Διαθήκην αὐτοῦ (MM, τ. 1, σσ. 287-294). Πρβλ. H. - G. Beck, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 723. P.L.P., No 3140, ὅπου ἔχουν συγκεντρωθῆ βιβλιογραφία καὶ πηγαί.

112. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 1-14, σσ. 52-70.

113. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 15, σσ. 70-71: «κατείχετο δ' ὑπὸ τοῦ καλοῦ Γερασίμου, τοῖς πατρᾶσι τοῦ μεγάλου πλείστα δεομένοις ὑπὲρ τούτου χαριζομένου...».

114. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 15-16, σ. 71⁵⁻¹⁷.

115. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 16, σσ. 71-72.

τῆς ταπεινώσεως¹¹⁶. Ὁ διδάσκαλός του Γεράσιμος ἐγνώριζε καλῶς ὄχι μόνον αὐτάς, ἀλλὰ καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετὰς τοῦ μαθητοῦ του. Ὁ Ἰσιδώρος εἶχεν ἤδη εἰσαχθῆ πλήρως εἰς τὰ «κατὰ πρᾶξιν ὁμοῦ καὶ θεωρίαν» καὶ διέθετεν ἡγετικά χαρίσματα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ διδάσκαλός του ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ἐκάλεσε τοὺς ὑπ' αὐτὸν μοναχοὺς καὶ ὤρισεν ὡς καθηγεμόνα καὶ διδάσκαλον αὐτῶν τὸν νεαρὸν Ἰσιδώρον. Μετὰ τὸν θάνατόν του, ὁ Ἰσιδώρος θά ἤτο ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν καὶ εἰς τὸν κατάλληλον καιρὸν θά ἐδίδασκεν εἰς τὸν καθένα ἐξ αὐτῶν τὴν ἀκριβεστέραν πολιτείαν τῶν μοναχῶν καὶ ὅλα ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα εἶχε μυηθῆ¹¹⁷.

7. Θάνατος.

Ὁ Κάλλιστος δὲν προσδιορίζει τὸν τόπον θανάτου τοῦ Γερασίμου¹¹⁸. Ἐκ τῶν γραφομένων ὑπὸ τοῦ Φιλοθέου ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ὅτι ὁ Γεράσιμος ἐκοιμήθη εἰς Θεσσαλονίκην, ἐκ τῆς ὁποίας δὲν ἀπεμακρύνθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ¹¹⁹. Ἡ πληροφορία τοῦ Φιλοθέου πρέπει νὰ γίνῃ δεκτὴ ὡς ἀπολύτως ἀκριβής.

Ἐκ τοῦ Βίου τοῦ ἀγίου Ἰσιδώρου ἀντλοῦμεν ἀρκετὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα μᾶς βοηθοῦν νὰ προσδιορίσωμεν κατὰ προσέγγισιν καὶ τὸν χρόνον θανάτου τοῦ Γερασίμου. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, κατὰ τὸν Φιλόθεον, ἀφοῦ «παρῆλθεν οὐχὶ συχνὸς χρόνος», ὁ Ἰσιδώρος μετέβη εἰς τὸ «Ἅγιον Ὄρος, ὅπου προσεπάθησε νὰ προστεθῆ εἰς τὴν ἀκολουθίαν Γρηγορίου τοῦ Συναΐτου¹²⁰. «Μετὰ μικρόν», λόγῳ τῶν σφοδρῶν τουρκικῶν ἐπιδρομῶν κατὰ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὁ Ἰσιδώρος, ὁ Γρηγόριος καὶ ἡ ἀκολουθία τοῦ τελευταίου ἐζήτησαν καταφυγίον εἰς Θεσσαλονίκην¹²¹. Ἐξ αἰτίας τῶν τουρκικῶν αὐτῶν ἐπιδρομῶν κατηνύθη πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς¹²². Ἐπὶ τῇ βάσει χρονολογικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα παρέχει τὸ Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν, ἡ φυγὴ αὐτοῦ τοποθετεῖται περὶ τὸ ἔτος 1325¹²³. Εἰς τὸν Βίον τοῦ Γρηγορίου γίνεται σαφές ὅτι ἡ φυγὴ τῶν Ἰσιδώρου καὶ Γρηγορίου ἐγίνε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας Ἀνδρονίκου Β' τοῦ Παλαιολόγου

116. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 17, σσ. 72-73.

117. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 18, σ. 73.

118. Κάλλιστου, Βίος Γρηγορίου 9, σ. 16^ο-10.

119. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 15-22, σσ. 70-77.

120. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 22, σσ. 76-77.

121. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 23, σσ. 77-78.

122. Φιλοθέου Κων/πόλεως, Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν Γρηγόριον ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης τὸν Παλαμᾶν, ἐν ᾧ καὶ τιμῶν ἀπὸ μέρους ἱστορία θαυμάτων αὐτοῦ, ἐν PG 151, 568-569.

123. J. Meyendorff, Introduction a l' étude de Grégoire Palamas, Paris 1959, σ. 53.

(1282-1328), ἀφοῦ ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν φυγὴν ὁ Γρηγόριος προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος αὐτοῦ εἰς τ' ἀνάκτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως¹²⁴. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ τουρκικαὶ ἐπιδρομαὶ κατὰ τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐνετάθησαν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1325, καὶ ἡ φυγὴ τῶν δύο αὐτῶν ἀνδρῶν πρέπει νὰ μεταφερθῇ εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀνδρονίκου (1325-1328) καὶ μάλιστα πρὸ τοῦ χειμῶνος τῶν ἐτῶν 1327-1328, διότι ἡ πολιτικὴ κατάστασις εἰς τὴν Κων/πολιν κατὰ τὸν χειμῶνα αὐτὸν —εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο Ἀνδρονίκων, τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τοῦ ἐγγονοῦ του¹²⁵— δὲν ἐπιτρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι τότε εὕρισκετο ὁ Γρηγόριος Σιναΐτης εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε χρόνον καὶ διάθεσιν ν' ἀσχολεῖται μετ' αὐτοῦ. Ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ σημείωσις τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 176 κώδικος τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος δεικνύει σαφέστατα ὅτι ἡ μεγάλη φυγὴ τῶν μοναχῶν ἐξ Ἁγίου Ὄρους, καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ τῶν Ἰσιδώρου, Γρηγορίου τοῦ Σιναΐτου καὶ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, συνέβη πρὸ τῶν ἐτῶν 1327/1328¹²⁶.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὡς ἄνω διαπιστώσεων καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Γεράσιμος ἀπέθανεν εἰς Θεσσαλονίκην ὀλίγα ἔτη πρὸ τῶν ἐτῶν 1325-1326, ἤτοι κατὰ τὸ τέλος τῆς δευτέρας δεκαετίας ἢ τὴν ἀρχὴν τῆς τρίτης δεκαετίας τοῦ ΙΔ' αἰ., ἀφοῦ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Γερασίμου μέχρι τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ἰσιδώρου διὰ τὸ Ἁγιὸν Ὄρος καί, ἐν συνεχείᾳ, τῆς φυγῆς αὐτοῦ διὰ Θεσσαλονίκην (κατὰ τὰ ἔτη 1325-1326) «παρῆλθεν οὐχὶ συχνὸς χρόνος»¹²⁷.

124. Καλλιστου, Βίος Γρηγορίου 15, σ. 34²²⁻²⁶: «μηνύεται δ' οὖν ὅμως τὰ καθ' ἡμᾶς βασιλεῖ κυρῷ Ἀνδρονίκῳ Παλαιολόγῳ τῷ μεγάλῳ ἐκείνῳ καὶ αἰοιδίμῳ καὶ τῆς εὐσεβείας ζηλωτῆ καὶ προμάχῳ πρὸς τοῦ ἰδίου ἀνεψιοῦ τιμιωτάτου ἐν μοναχοῦς Παλαιολόγου τοῦ κυροῦ Ἀθανασίου ἐκείνου· ὁ δὲ βασιλεὺς πολλὰκις τὸν μέγαν προσεκαλέσατο μετὰ πολλῆς εὐμενείας...».

125. G. Ostrogorsky, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 413-414. D. M. Nicol, *The Last Centuries of Byzantium*, New York 1972, σσ. 167-169.

126. Ὁ ἱερομόναχος Ἰλαρίων, ὁ συντάκτης τοῦ ὡς ἄνω κώδικος γράφει: «† Ἐπειδὴ κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ κατέλαβε τὸ ἄνομον γένος τῶν Μουσουλμάνων καὶ ἐξορλισθημεν ἀπὸ τὸ ἄγιον ὄρος τοῦ Ἁθωνος διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, μετὰ πολλὰ κατηντήσαμεν καὶ εἰς Βέρροϊαν, εἰς τὴν μονὴν τῆς ὑπεράγνου Θεομήτορος τῆς ἐπικεκλημένης Ὑπαπαντῆς· ἐπειδὴ οὐχ εὔρον τὸ τυχερὸν Εὐδαγγέλιον εἰς τὴν μονὴν ἐγράφη παρ' ἐμοῦ τοῦ χορικογράφου διὰ τὸ μὴ εὐρεθῆναι τεχνίτην. Καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες εἰ εὐρήσετε σφάλμα συγχωρήσατε καὶ εὐχέσθαι ὑπ' ἐμοῦ διὰ τὸν Κύριον Ἰλαρίωνος ἱερομονάχου. Ἐγράφη δὲ ἐν ἔτει ,ςωλς (=1327/1328) Ἰνδικτιῶνος ι'» (Ἰ. Σακελλίωυος - Ἀ. Ἰ. Σακελλίωυος, Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις 1892, σ. 34).

127. Σημειωτέον ὅτι καὶ οἱ συντάκται τοῦ PLP δέχονται ὡς terminus ante quem διὰ τὸν θάνατον τοῦ Γερασίμου τὸ ἔτος 1326, ἔτος φυγῆς τοῦ Ἰσιδώρου ἐξ Ἁθωνος ἐξ αἰτίας τουρκικῆς ἐπιδρομῆς (No 3756). Ὑπάρχουν καὶ ἐρευνηταί, οἱ ὁποῖοι τοποθετοῦν τὸν θάνατον τοῦ Γερασίμου εἰς μεταγενεστέρους χρόνους. Π.χ. ὁ Ν. Βεῆς δέχεται ὅτι ὁ Γεράσιμος ἀπέθανεν πρὸ τοῦ ἔτους 1341 (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 193, σημ. 5). Κατὰ τὸν I. Sokolov,

8. Χαρακτηρισμός.

Ὁ Γεράσιμος Σιναΐτης ὁ ἐξ Εὐβοίας εἶναι μία ἀπὸ τὰς πλέον σημαντικὰς προσωπικότητας τοῦ τέλους τοῦ ΙΓ' καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΔ' αἰ. Οἱ δύο πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως, Κάλλιστος καὶ Φιλόθεος, ἂν καὶ ἐμμέσως μᾶς δίδουν πληροφορίας περὶ αὐτοῦ, οὐχὶ συμπτωματικῶς συναγωνίζονται νὰ μᾶς δώσουν τοὺς πλέον τιμητικούς χαρακτηρισμούς δι' αὐτόν. Τοῦτο ἔχει ἰδιαιτέραν ἀξίαν, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ διάστασις, ἡ ὁποία ὑφίστατο μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν πατριαρχῶν κατὰ τὸν χρόνον περίπου τῆς συντάξεως τῶν Βίων τῶν ἁγίων Ἰσιδώρου καὶ Γρηγορίου τοῦ Σιναΐτου¹²⁸. Ἡ ὁμοφωνία τῶν δύο πατριαρχῶν περὶ τὴν ἀξίαν τῆς προσωπικότητος τοῦ Γερασίμου ἀντικατοπτρίζει τὴν ἀντικειμενικὴν εἰκόνα αὐτοῦ.

Ὁ Γεράσιμος ὑπῆρξεν «εἷς τῶν φοιτητῶν» Γρηγορίου τοῦ Σιναΐτου¹²⁹, «ὁ γνησιώτατος τῶν φοιτητῶν»¹³⁰ καὶ μάλιστα «ὁ πρῶτος τῶν ἐκείνου μαθητῶν»¹³¹. Ἠκολούθησε («κατ' ἔχνος») ἐκεῖνον¹³², ἔφθασεν εἰς «μέγιστον (ὑψος) πράξεώς τε καὶ θεωρίας»¹³³ καὶ κατέστη «ἐκμαγεῖον τῶν ἀρετῶν»¹³⁴ καὶ διὰ τοὺς ἄλλους «ὑπόδειγμα καὶ ἀρχέτυπον τῶν καλῶν ἀπάντων»¹³⁵.

Τὸ δρᾶμα τῶν ὁμοδόξων του, οἱ ὁποῖοι ἐστέναζον ὑπὸ τὸ πέλμα τῶν Φράγκων κατακτητῶν, δὲν ἄφησεν ἀσυγκίνητον τὴν καρδίαν τοῦ πρῶην εὐπατρίδου, διὰ τοῦτο ἀψήφησε τοὺς κινδύνους καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του Ἑλλάδα. Μιμούμενος τὸν ὁμώνυμόν του ὄσιον Γεράσιμον τὸν ἐν Παλαιστίνῃ ἀνέπτυξεν ἐκεῖ ἀσυνήθη ἱεραποστολικὴν δραστηριότητα, ἀλλ' οὐδέποτε ἐλησμόνησε τὸ μοναχικὸν ἰδεῶδες. Ἐγίνε καὶ ὁ ἴδιος διδάσκαλος τῶν μοναχῶν, ἀπέκτησε πλῆθος μαθητῶν καὶ εἰσήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀκριβῆ καὶ ἀγ-

ὁ Γεράσιμος πρέπει νὰ ἀπέθανε μετὰ τὸ ἔτος 1346, ἔτος θανάτου τοῦ πρώτου του διδασκάλου Γρηγορίου τοῦ Σιναΐτου, ἀφοῦ μετὰ ταῦτα διετέλεσε μαθητῆς τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἰσιδώρου (1347-1350) (Zitie ize vo svjatyh otca nasego Grigorija Sinaita, Moskva 1904, σ. 90). Πρβλ. καὶ Χρυσόστομου Θέμελη, Εὐβοϊκὴ ἀγιολογία, Θεολογία 53 (1982) 381, κατὰ τὸν ὁποῖον «ὁ ὄσιος Γεράσιμος ἔζησε πέραν τοῦ ἔτους 1347, καθ' ὃ ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ ὄσιος Γρηγόριος».

128. Περὶ τῆς διαστάσεως τῶν δύο πατριαρχῶν βλ. τὴν ὑπέροχον ἐργασίαν τοῦ A. Failler, La déposition du patriarche Calliste 1er (1353), Paris 1973 (ἀνάπτυον ἐκ τῆς Revue des études byzantines 31[1973]5-163).

129. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 5, σ. 7¹³⁻¹⁴.

130. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 4, σ. 5²²⁻²³.

131. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 9, σ. 15¹².

132. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 4, σ. 5²³⁻²⁴.

133. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 5, σ. 7⁷⁻¹⁵.

134. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 4, σ. 5²⁴⁻²⁵.

135. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 5, σ. 7¹⁵⁻¹⁷.

γελικὴν πολιτείαν. Πρὶν ἢ κληθῆ ἑνώπιον τοῦ Κυρίου ἐφρόντισε νὰ καλύψῃ τὸ κενόν, τὸ ὅποιον θὰ ἐδημιούργει ἡ ἀπουσία του. "Ωρισεν ὡς διδάσκαλον τῶν ὑπ' αὐτὸν μοναχῶν τὸν πλέον περιφημον ἐκ τῶν μαθητῶν του, τὸν Ἰσιδώρον, τὸν μετέπειτα οἰκουμενικὸν πατριάρχην.

Ὁ μοναχὸς Γεράσιμος, ὁ διδάσκαλος¹³⁶, τὸ ἐκμαγεῖον τῶν ἀρετῶν¹³⁷, ὁ θαυμαστός¹³⁸, ὁ θεῖος¹³⁹, ὁ θεοφόρος¹⁴⁰, ὁ καθηγεμών¹⁴¹, ὁ καλός¹⁴², ὁ μακάριος¹⁴³, ὁ μέγας¹⁴⁴, ὁ μέγας ἐν πατράσι¹⁴⁵, ὁ πατὴρ καὶ μυσταγωγὸς καὶ ὁδηγός¹⁴⁶, ὁ σεβάσιμος¹⁴⁷, τὸ ὑπόδειγμα καὶ ἀρχέτυπον τῶν καλῶν ἀπάντων¹⁴⁸, κατὰ τὸν Κάλλιστον κατατάσσεται μεταξὺ τῶν ἁγίων τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ εἶναι «ὁ ἅγιος πατήρ»¹⁴⁹ καὶ «ὁ ἐν ἁγίοις Γεράσιμος»¹⁵⁰. Δὲν γνωρίζομεν ἂν κατὰ τὸν ἸΔ' αἰ., ὅτε ἦσαν περισσότερον γνωσταὶ αἱ ἀρεταὶ καὶ πρόσφατοι οἱ ἀγῶνες αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἐλλαδικοῦ μοναχισμοῦ, προϋχώρησεν ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τὴν ἐπίσημον ἀναγνώρισιν αὐτοῦ ὡς ἁγίου¹⁵¹. Αἱ προϋποθέσεις τότε ὑφίσταντο, ἀφοῦ ὁ μαθητὴς του Ἰσιδώρος, ὁ συμμαθητὴς του Κάλλιστος καὶ ὁ βιογράφος τοῦ Ἰσιδώρου Φιλόθεος, καὶ οἱ τρεῖς ὁμοῦ δεῖνται αὐτοῦ, δηλαδὴ ἡσυχασταί, ἀνῆλθον ὁ εἷς κατόπιν τοῦ ἄλλου εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πάντως ἀνεξαρτήτως αὐτοῦ ἡ ἐλλαδικὴ καὶ ἡ εὐβοϊκὴ Ἐκκλησία ὀφείλουσαν ν' ἀποδώσουν εἰς τὸ πανάξιον αὐτὸ τέκνον των, τὸν ἅγιον Γεράσιμον, τὴν πρέπουσαν θέσιν καὶ τιμὴν¹⁵².

136. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 18, σ. 73²³⁻²⁵. Πρβλ. καὶ 21, σ. 76⁹⁻¹⁰.

137. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 4, σ. 5²⁴⁻²⁵.

138. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 16, σ. 71¹⁶⁻¹⁷. Πρβλ. καὶ 22, σ. 76³³.

139. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 17, σ. 72⁴. Πρβλ. καὶ 18, σ. 73¹⁶.

140. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 21, σ. 76⁴.

141. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 16, σ. 71¹⁴. Πρβλ. καὶ 18, σ. 73²³.

142. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 15, σ. 70²⁹.

143. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 4, σ. 5²⁶.

144. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 15, σ. 70²⁹. Πρβλ. καὶ 17, σ. 72⁹.

145. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 21, σ. 76⁴.

146. Φιλοθέου, Βίος Ἰσιδώρου 16, σ. 71¹¹.

147. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 5, σ. 7⁶⁻⁷.

148. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 5, σ. 7¹⁶.

149. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 4, σ. 5²⁵.

150. Καλλίστου, Βίος Γρηγορίου 9, σ. 15¹².

151. Ὁ I. S. O. K. I. O. V., σχολιάζων τὴν φράσιν «ὁ ἐν ἁγίοις πατήρ Γεράσιμος», ὑποστηρίζει ὅτι αὕτη σημαίνει ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι κατὰ τὸν χρόνον συντάξεως τοῦ Βίου τοῦ ὁσίου Γρηγορίου ὁ Γεράσιμος δὲν εὕρισκετο μεταξὺ τῶν ζώντων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι ἡ ἐλληνικὴ Ἐκκλησία ἐπέτυχε, μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ Γερασίμου, νὰ συναριθμηθῇ αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἁγίων. Ἐν συνεχείᾳ οὗτος ὁμολογεῖ ὅτι εἶναι ἄγνωστος ἡ ἡμέρα τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου αὐτοῦ (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 91).

152. Ἡδὴ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1970 δι' Ἀποφάσεως τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Χαλ-

Π Ρ Ο Σ Θ Η Κ Η

Είχε σχεδόν τυπωθῆ ἡ παροῦσα ἐργασία, ὅτε ἐπληροφορήθημεν ὅτι ἐπραγματοποιήθη καὶ νέα ἔκδοσις τοῦ Βίου τοῦ ἁγίου Ἰσιδώρου, βασικῆς πηγῆς τοῦ βίου τοῦ ὁσίου Γερασίμου τοῦ Σιναΐτου. Ἡ τιμὴ τῆς νέας ἐκδόσεως ἀνήκει εἰς τὸν καθηγητὴν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Δ η μ ἦ τ ρ ι ο ν Γ. Τ σ ά μ η ν (Φιλοθέου Κοκκίνου Βίος ἁγίου Ἰσιδώρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 25 [1980] 87-188). Ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν πρώτην ἔκδοσιν, ἡ ὁποία ἔγινεν ὑπὸ τοῦ Ἀ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως τὸ 1905, ἡ νέα ἔκδοσις εἶναι πληρεστέρα. Τὸ κείμενον μάλιστα τῆς ἐκδόσεως τοῦ Τσάμη συνοδεύεται καὶ ὑπὸ πολλῶν ὑποσελιδίων σημειώσεων, αἱ ὁποῖαι βοηθοῦν τὸν ἀναγνώστην, διὰ τὴν κατανόησιν.

Μὲ τὴν ἔκδοσιν αὐτὴν ὁ Δημήτριος Γ. Τσάμης προσφέρει πολλὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην καὶ τὰς βυζαντινὰς σπουδὰς, διότι ἡ πρώτη ἔκδοσις τοῦ κειμένου ἦτο δυσεῦρετος, ἀφοῦ ἀνήκεν εἰς παλαιὰν σπανίαν σειρὰν τοῦ Παν/μίου τῆς Πετροπόλεως. Αἱ παραπομπαὶ εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην μας γίνονται ἀναγκαστικῶς εἰς τὴν δυσπρόσιτον ἔκδοσιν τοῦ Ἀ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, ἀλλ' ὁ ἀναγνώστης δύναται εὐκόλως νὰ παρακολουθήσῃ τὸ κείμενον καὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Δημητρίου Γ. Τσάμη, δεδομένου ὅτι ἀφ' ἐνὸς μὲν ὑπάρχει ἀντιστοιχία κεφαλαίων καὶ εἰς τὰς δύο ἐκδόσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ παραπομπαὶ εἰς τὴν παροῦσαν ἐργασίαν γίνονται καὶ εἰς τὰς σελίδας καὶ εἰς τὰ κεφάλαια (15-23) τῆς πρώτης. Πρὸς ἐνημέρωσιν τοῦ ἀναγνώστου, σημειοῦμεν ὅτι ἡ νέα ἔκδοσις οὐδὲν νέον στοιχεῖον ἐν σχέσει πρὸς τὸ θέμα μας προσφέρει καὶ οὐδὲν πόρισμα τῆς παρούσης ἐργασίας ἀνατρέπει.

κίδος Νικολάου (1968-1974) ὁ ὁσίου Γεράσιμος ὁ Σιναΐτης συνηριθμήθη μετὰ τῶν ἐξ Εὐβοίας καταγομένων ἢ ὁποσδήποτε διὰ τῆς παραμονῆς των μετὰ τῆς Εὐβοίας συνδεομένων ἁγίων μαρτύρων καὶ ὁσίων», τῶν ὁποίων ἡ μνήμη ἐορτάζεται τὴν Δ' Κυριακὴν ἀπὸ τοῦ Πάσχα, ἥτοι τὴν Κυριακὴν τοῦ Παραλύτου. Τὴν 9ην Μαΐου 1971, Κυριακὴν τοῦ Παραλύτου, εἰς τὴν θέσιν «Μάνικα» εἰς τὴν Χαλκίδα ἐτέθη ὁ θεμέλιος λίθος τοῦ ναοῦ πάντων τῶν ἐν Εὐβοίᾳ διαλαμψάντων ἁγίων. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1972 ἐκυκλοφορήθη «Ἀκολουθία πάντων τῶν ἐν Εὐβοίᾳ διαλαμψάντων ἁγίων, ποιηθεῖσα ἐν Ἀγίῳ Ὁρει ὑπὸ μοναχοῦ Γερασίμου Μικραγιαννανίτου Ὑμνογράφου τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἐκδίδεται ἐγκρίσει τῆς Ἱεραῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Εὐλογία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Χαλκίδος κ. κ. Νικολάου ἐπιμελεία τοῦ Ἀρχιμ. Βασιλείου Οἰκονόμου Ἱεροκλήρου τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Χαλκίδος, ἐν Ἀθήναις 1972» (Βλ. Χ ρ υ σ ο σ τ ὶ μ ο υ Θ έ μ ε λ η, Εὐβοϊκὴ ἀγιολογία, Θεολογία 53 [1982] 414-416). Ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἀγιότητος καὶ τῆς προσφοράς τοῦ Γερασίμου ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας τῆς Εὐβοίας ἐμμέσως ὀφείλεται εἰς τὸν Μητροπολίτην Μεσσηνίας Χρυσόστομον Θέμελην, διότι οὗτος διὰ τῶν ἐρευνῶν καὶ δημοσιευμάτων του ἐφώτισε τὸν βίον καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ μεγάλου καὶ ἐνδόξου αὐτοῦ τέκνου τῆς νήσου Εὐβοίας.